

Araştırma Makalesi/ Research Article

Tasvîr-i Efkâr ve Vakit Gazeteleri Gözünden Alman Gazeteciler Heyetinin 1917 Yılı İstanbul Seyahati

Sadık Çetin*

(ORCID: 0000-0003-3207-0751)

Makale Gönderim Tarihi
14.09.2024

Makale Kabul Tarihi
14.11.2024

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Çetin, S., "Tasvîr-i Efkâr ve Vakit Gazeteleri Gözünden Alman Gazeteciler Heyetinin 1917 Yılı İstanbul Seyahati", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10/1 (Mart 2025): 313-349.

APA: Çetin, S. (2025). Tasvîr-i Efkâr ve Vakit Gazeteleri Gözünden Alman Gazeteciler Heyetinin 1917 Yılı İstanbul Seyahati. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 313-349.

Öz

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşında Almanya ile ittifakı iki devletin hemen her alandaki işbirliğini daha ileri bir noktaya taşımalarını sağlamıştır. Çanakkale zaferinin ardından savaş alanını ziyaret etmek amacıyla birçok Alman gazeteci, bölgeyi gezmiş ve gözlemlerini okuyucularına aktarmıştır. Bu süreçte Osmanlı gazetecileri de Almanya'ya giderek gezilerde bulunmuştur. 1917 yılı Kasım ayında ise bir grup halinde Alman gazeteciler gerek iade-i ziyaret gerekse seyahat amacıyla İstanbul'a gelmişlerdir. On iki gün devam eden ziyaretleri yoğun bir program halinde gerçekleşmiştir. İstanbul'daki tarihi eserleri ve sanayi kuruluşlarını gezmiş, önemli eğitim kurumlarında incelemelerde bulunmuşlardır. Ayrıca Çanakkale Savaşı'nın yaşandığı Gelibolu yarımadasına ziyaret gerçekleştirmişlerdir. Bu seyahat sırasında Alman gazetecilere önemli devlet erkânı eşlik etmiştir. Alman gazeteciler

* Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep Eğitim Fakültesi, Türkiye, sdctn2@gmail.com.

Assoc. Prof. Dr., Gaziantep University, Gaziantep Faculty of Education, Türkiye.

konuşmalarında Osmanlı Devleti'ndeki gelişmelerden hayranlıkla bahsetmişlerdir. Özellikle ziyaret edilen eğitim kurumlarındaki modernlik ve Alman dili eğitimindeki gelişmeler dikkatlerinden kaçmamıştır. Alman gazetecilerin bu çerçevedeki yaklaşımları Osmanlı-Alman yakınlaşmasının bir tezahürüdür. Ayrıca kesin bir zaferle kazanılan ve dünya siyasetinde büyük bir etkisi olan Çanakkale zaferinin getirdiği olumlu havanın yansımasıdır. Alman gazetecilerin on iki gün süren seyahati Osmanlı basınında geniş yer bulmuştur. İstanbul'da yayımlanan ulusal gazetelerden olan ve devrin önemli yayın organlarından Tasvîr-i Efkâr ve Vakit gazeteleri bu konuya özel bir yer ayırmıştır. Bu çalışmada Tasvîr-i Efkâr ve Vakit gazetelerinde yayımlanan Alman gazetecilerin 1917 yılı İstanbul seyahati ile ilgili haberler çerçevesinde Alman gazetecilerin izlenimleri, İstanbul'daki eğitim kurumları ve geleceğe yönelik temenniler ele alınarak savaş sürecindeki umumi efkâr tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Alman Gazeteciler, İstanbul Seyahati, Eğitim Kurumları.

The 1917 Istanbul Journey of the German Journalists' Committee from the Perspective of the Tasvîr-i Efkâr and Vakit Newspapers

Abstract

The alliance of the Ottoman Empire with Germany during the First World War enabled the two states to further their cooperation in almost every field. After the victory in Çanakkale, many German journalists travelled to the war zone and reported their observations to their readers. Ottoman journalists also travelled to Germany during this period. In November 1917, a group of German journalists came to Istanbul on both a return visit and a tour. Their visit, which lasted twelve days, was part of an intensive programme. They visited historical monuments and industrial sites in Istanbul and conducted research in important educational institutions. They also visited the Gallipoli peninsula, where the Battle of Gallipoli took place. During this trip, the German journalists were accompanied by important state officials. In their speeches, the German journalists spoke admiringly about the developments in the Ottoman Empire. In particular, the modernity of the educational institutions visited and the developments in German language teaching did not escape their attention. The approach of German journalists in this context is a manifestation of the Ottoman-German rapprochement. It was also a reflection of the positive atmosphere created by the decisive victory in Çanakkale, which had a great impact on world politics. The twelve-day journey of the German journalists was widely reported in the Ottoman press.

The newspapers Tasvîr-i Efkâr and Vakit, which were among the national newspapers published in İstanbul and important media organs of the time, devoted a special place to this issue. This study discusses the impressions of the German journalists, the educational institutions in İstanbul and their wishes for the future in the context of the news published in Tasvîr-i Efkâr and Vakit about the German journalists' trip to İstanbul in 1917 and tries to determine the public opinion during the war period.

Keywords: Ottoman Empire, German Journalists, Trip to İstanbul, Educational Institutions

Giriş

Osmanlı Devleti'nin son yüz yılı, varlık mücadelesinin had safhaya çıktığı ve muvazene¹ politikasının esas alındığı bir dönem olmuştur. Osmanlı Devleti, üzerindeki yayılmacı politikalara karşı İngiltere'yi bir denge unsuru olarak kullanmıştır. Bu stratejik politika XIX. Yüzyılın son çeyreğinde Avrupa'da yaşanan gelişmeler çerçevesinde yeni bir şekle bürünmüştür. Zira 1870 yılında Almanya yeni bir güç olarak Avrupa'da boy göstermiştir. Bu yeni gelişme dünya politik dengelerinde hatırı sayılır etkileri ve değişimi beraberinde getirmiştir.²

Almanya'nın siyasi birliğini sağlaması ve bunu takip süreçte Osmanlı coğrafyası Almanya için birçok açıdan stratejik bir bölge olarak değerlendirilmiştir. Zira Alman endüstrisinin gelişmesi ile artan hammadde ihtiyacının karşılanması ve üretilen ürünlerin satılması için Anadolu uygun özellikleri ile öne çıkmıştır. Alman müteşebbisler bu hedef doğrultusunda Anadolu coğrafyasında Alman nüfuzunun artmasının gerektiğini düşünüyorlardı. Bunun yanında olası Almanya-İngiltere savaşı Alman askeri bürokrasisi için Anadolu'nun önemini bir kat daha artırıyordu. Böyle bir mücadelede İngiltere'nin mağlup edilmesi sömürgeleri ile bağlantısının kesilmesiyle mümkün olabilirdi. Bunun için Mısır'ın alınması gerekiyordu. Bu yolda yapılması gereken şey öncelikle Osmanlı Devleti ile dostluğun sağlanmasıydı. Ayrıca

¹ Muvazene, diğer ifadeyle denge politikasının Osmanlı tarihindeki ilk örneği III. Selim döneminde Fransız Harbi'nde yaşanmıştır. Napolyon'un Mısır'a saldırması üzerine Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya ile bir ittifak antlaşması imzalamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 2007, s. 35-36.

² Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Ankara, 1997, s. 299.

Berlin-İstanbul-Suriye-Mezopotamya demiryolu bağlantısının sağlanması büyük önem taşıyordu.³

1876 yılında Sultan II. Abdülhamit'in Osmanlı tahtına geçmesi ile Osmanlı Devleti'nin Almanya ile olan münasebetleri daha geniş bir perspektifte ele alınmış ve Almanya, Osmanlı denge politikasının önemli ve yeni bir unsuru olarak ön plana çıkmıştır. Kültürel faaliyetlerle başlayan Osmanlı-Almanya yakınlaşmasında Sultan II. Abdülhamit'in Almanya hakkındaki olumlu görüşleri etkili olmuştur. Bu arada Fransa'nın Tunus'u, İngiltere'nin de Mısır'ı işgal etmesi Osmanlı-Alman yakınlaşmasını güçlendirmiştir. Bu süreçte Alman savaş endüstri ürünleri Osmanlı Devleti'ne gönderilmeye başlanmıştır. Ayrıca 1888 yılında bazı demiryolu imtiyazları Almanlara verilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nde Alman nüfuzu gittikçe kendini hissettirir hale gelmiştir. Avrupalı devletlerle olan münasebetlerdeki söz konusu değişim Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam etmiştir.⁴ II. Abdülhamit devrinde (1876-1909) Alman kralı Kaiser II. Wilhelm'in iki kez İstanbul'u ziyaret etmesi de iki devlet arasındaki ilişkilerin daha da gelişmesini sağlamıştır.⁵

³ Veli Yılmaz, *1 inci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, İstanbul, 1993, s. 27.

⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 2007, Cilt, 8, s. 161-174.

⁵ Salih Kış, "Osmanlı Elitlerinin 1911 Almanya Araştırma Gezisi". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37 (2017), s. 289; Kaiser II. Wilhelm'in bu seyahatleri tabii olarak Osmanlı basınında yer almış ve ilerleyen yıllarda da bu seyahatlerle ilgili haberler yapılmıştır. Almanya'da da bu seyahat ile ilgili bir seyahatname yayımlanmıştır. Mecmua-i Edebiyyede bu seyahatnamenin bir nevi tanıtımı olan bir yazı kaleme alınmıştır. Seyahatnamede birçok fotoğrafa yer verildiği belirtilmiştir. Bu fotoğraflardan özellikle Kudüs ziyareti sırasında çekilenlerin öne çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Seyahatnamenin satışından elde edilecek gelirin tamamıyla Kudüs'teki Protestan kilisesine bağlanacağı ifade edilmiştir. Bkz. "Almanya İmparatoru Hazretlerinin Seyahatnameleri", *Mecmua-i Edebiyye*, 23 Kanunuevvel 1315, Aded 30, s. 1; Seyahatle ilgili diğer bir yazı ise Türk Yurdu mecmuasında yayımlanmıştır. 1917 yılına ait olan bu yazı Alman imparatorunun üçüncü defa İstanbul'a gelmesi konusu ele alınmıştır. Savaş sürecinde yazılan bu seyahatte Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale Savaşlarındaki başarılar dile getirilmiştir. Bkz., "Alman İmparatoru İkinci Wilhelm Hazretlerinin İstanbul'u Ziyaretleri", *Türk Yurdu*, 8 Teşrinievvel 1333, Yıl 6, Cilt 13, Sayı 147, s. 3644-3645; İmparator Wilhelm İstanbul'a geldiği 8 Kasım 1889 tarihli telgrafında İstanbul seyahatinin çok güzel geçtiğini "hatırası hayal gibi olan Der-saadet" ifadeleriyle dile getirmiştir. BOA.Y.PRK.PT.5/115.

II. Wilhelm'in *dünya politikası* anlayışında Osmanlı Devleti'nin önemli bir yeri bulunuyordu. Nitekim Osmanlı geleneksel dış politikasında Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesi ile Fransa yerini İngiltere'ye bırakmıştı. Ancak İngiltere'nin Kıbrıs ve Mısır'ı işgal etmesiyle Osmanlı-İngiliz ilişkileri gergin bir hal almıştı. İşte bu noktada II. Wilhelm bu boşluğu doldurabilirdi. II. Wilhelm'in 1889 yılındaki İstanbul ziyareti bu amacın oluşmasında önemli bir seyahatti.⁶

II. Wilhelm'in İstanbul, Kudüs ve Şam ziyaretleri sadece Bağdat demiryolu imtiyazının alınması ile sınırlı kalmamış iki devlet arasındaki münasebetlerin şekillenmesinde önemli tesirler icra etmiştir. Öyle ki II. Wilhelm, Şam ziyareti sırasında üç yüz milyon Müslümanın halifesi ile sıkı bir dostluğunun olduğunu belirtmiştir. Bu münasebetlerin neticesi olarak Osmanlı coğrafyası üzerinde Alman nüfuzunun artması Avrupa siyasetinin dikkatlerini bu meseleye çevirmelerine neden olmuştur.⁷ Bu meyanda Osmanlı-Almanya yakınlaşması her iki devletin tarihi süreçte birbirlerine olan ihtiyaçlarının bir neticesi olarak geliştiği ifade edilebilir. Zira Osmanlı ordusunun yenilenmesi Alman silah sanayisinin yeni pazarlar bulması konusunda Almanya'ya önemli fırsatlar sunmuştur. Bunun için Alman subayların Osmanlı Devleti'ne gönderilmesi gerekmiştir. Bu arada Osmanlı Devleti de orduda hedeflediği yenilenme hamlelerini gerçekleştirebilecekti.⁸

Bu süreçte birçok Alman subayı Osmanlı ordusunda görevlendirilmiştir. Söz konusu Alman askeri personelin II. Abdülhamit zamanında Osmanlı Devleti'ndeki istihdamları subayların hızlı bir şekilde terfilerinin de bir yolu haline gelmiştir. Türk paşaların bile nail olmakta büyük zorluklar çektiği *yâver-i ekremliğe* kadar yükselmeleri Osmanlı paşalarının tepkilerine neden olmuştur. Sultanın böyle bir

⁶ Cenk Reyhan, "Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)", *TTK BELLETEN*, c. 69, sy. 254, (2005), s. 228-229.

⁷ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 29.

⁸ Yüksel Kaştan, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı Devleti ile Almanya Arasında Askeri Alandaki İşbirliği Sürecinin I. Dünya Savaşı'nda Müttelikliğe Gidişi ve Bu Müttelikliğin Çanakkale Cephesindeki Rolü", *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-* 16, (Ekim 2016), s. 289.

tercihte bulunması esasen Alman askeri yardımlarını görmek istemesinden kaynaklanıyordu.⁹

II. Meşrutiyet'in ilanı ve ardından gelen süreç Türk siyasi tarihinde önemli bir yere sahiptir. Meşrutiyet'in ilanından sonra Almanya, ilk etapta Genç Türkler hareketini İngiliz yanlısı bir yapı olarak değerlendirmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda bu fikrinden vazgeçerek bu hareketin Almanya karşıtı olmadığı düşüncesi ağır basmış ve bu hareket desteklenmiştir. Hatta yeni iktidar sahiplerinin karşılaştığı sorunlar Alman yanlısı politikaların daha da güçlenmesine neden olmuştur. Örneğin Balkan Savaşlarında yaşanan bozgun sonrasında İstanbul'a daha fazla ve etkili Alman askeri personeli gelmiş ve islahatlara ağırlık verilmiştir.¹⁰

II. Meşrutiyet devrinde gelişen Osmanlı-Alman ilişkileri basın hayatının dikkatlerinden kaçmamıştır. Gerek Alman basını¹¹ gerekse Osmanlı basınında bu gelişmelere yer verilmiştir. Örneğin 1905 yılı Rumeli Gazetesinde çıkan haberler dikkate değer olmakla birlikte Alman sanayisinin gelişmişliği ve terakki nedenleri konusunda ilgi çekicidir. Gazetede yayımlanan makalede 1882 yılında Almanya'nın Bavyera eyaletinde açılan bir sanayi sergisini gezen İngilizlerin fen eğitim komisyonu üyelerinin Alman sergilerindeki gelişmeyi takdirle karşılamakla birlikte İngilizlerin bu konuda daha ileri olduklarına dair bir layiha sunmuşlardır. On dört yıl sonra aynı komisyon Stuttgart'ta açılan başka bir sergiyi gezmiş ve Alman sanayisindeki gelişim karşısında şaşırıldıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca İngilizlerin artık birçok sanayi dalında Almanların gerisinde kaldıklarını belirtmişlerdir. 1896 yılında bu geziye katılan ve ilgili makamlara rapor sunan komisyon üyelerinin dikkat çektikleri diğer bir konu ise Almanların söz konusu başarısının altında yatan sebeplerdir. Bu etkenlerden öne çıkan ise Almanya'daki eğitim öğretim imkânlarıdır. Öyle ki açılan ame-

⁹ İlber Ortaylı, *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Ankara, 1981, s. 60-63.

¹⁰ Ortaylı, *a.g.e.*, s.117-118.

¹¹ Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları ve Cihan Harbi yıllarında Alman basınındaki görünüşü ve öne çıkan haberler konusunda özgün bir çalışma için Bkz. Uğur İyigünler, *Alman Basınında Osmanlı İmparatorluğu (1912-1918)*, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2012.

mekteplerinde herkese okuma yazma öğretiliyordu. Ayrıca yabancı dil eğitimi veriliyor ve ihracat teşvik ediliyordu. Almanya'nın gelişiminden rahatsız olanlar sadece İngilizler ve Fransızlar değildi. Amerika ve Belçika'dan gelen heyetler de söz konusu gelişmişliği hayranlıkla izliyorlardı. Hatta Belçika başvekili bu konuda araştırma yapmak amacıyla bir heyet teşkil etmişti. Bu komisyon Almanya'yı dolaşmış ve sunduğu raporda Almanya'nın üretim kapasitesi ve satışlarının her geçen yıl arttığını belirtmiştir. Bu başarıyı sağlayan esas etkenin ise eğitimde yaşanan gelişmeler olduğuna yer verilmiştir. Zira devlet eğitime büyük önem vermekle birlikte sadece ileri gelenleri değil köylülerin bile gereken eğitimi almasını sağlamaktaydı. Netice olarak Belçika heyetinin sunduğu rapor ile İngilizlerin raporları örtüşmektedir. Raporunda belirtilen diğer bir husus ise Alman fabrikatörlerinin açmış olduğu mekteplerdir. Yalnız Prusya'da fabrikatörlerin açtığı mektep sayısı 252'yi bulmakta ve burada öğrenim gören talebe sayısı ise on üç bine ulaşmaktaydı. Bu durumda ortaya çıkan sonuç ise Almanya ile rekabet etmek isteyen devletlerin yapması gereken şeyin eğitime önem vermeleri gerçeğidir.¹²

Almanya'daki gelişimin sebebi olan eğitimdeki terakki aslında Alman maarifinin hemen her kademesinde görülmektedir. Nitekim 1886 yılına ait bir gazete haberine göre Almanya'da yirmi üniversite bulunuyordu. Bu üniversitelerde 28.021 talebe eğitim alıyordu. Bunlar içerisinde en fazla talebesi olan üniversite 4434 talebe ile Berlin Darülfünunuydu. Hatta son yıllarda talebe sayısında ciddi bir artış yaşanmıştı. Söz konusu haberde Tıp ve İlahiyat derslerine devam edenlerin sayısı diğer derslere devam edenlerden fazla olduğu belirtilmektedir.¹³

Almanya'nın sanayii, siyasi, sosyal ve kültürel hayatı ile ilgili Osmanlı basınında birçok haber göze çarpmaktadır. Bu çalışmada Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki ilişkilerin artık stratejik hale geldiği ve Birinci Dünya Savaşı'nda aynı ittifak içerisinde mevzi alındığı yıllarda Almanya'dan gelen bir grup gazetecinin İstanbul'a yaptıkları seyahat Osmanlı basını gözünden ele alınmıştır. Bu geziyi dikkatle takip ederek

¹² M.V. "Almanya Sanayi ve Ticaretine Bir Nazar 2", *Rumeli*, 13 Kanunusani 1321.

¹³ "Alman Darülfünunları", *Ceridetü'l-Hakâyık*, 14 Ağustos 1886.

okuyucularına aktaran devrin iki önemli gazetesi olan Vakit¹⁴ ve Tasvîr-i Efkâr¹⁵ gazetelerinde yapılan haberler ve yazılan makaleler üzerinden Alman gazetecilerin 1917 yılı İstanbul seyahati irdelenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı basını üzerinde sıkı bir kontrol mekanizması kurulmuştur. Bir yandan söz konusu sıkıyönetim diğer yandan kâğıt temininde yaşanan güçlükler pek çok gazetenin kapanmasına neden olmuştur. Bu süreçte Tasvîr-i Efkâr gazetesi birçok

¹⁴ Vakit Gazetesi, gerek son dönem Osmanlı matbuatının gerekse Cumhuriyet dönemi basın hayatının önemli bir gazetesi olarak ön plana çıkmaktadır. 1917 yılında yayımlanmaya başlanan gazete günlük olarak çıkarılmıştır. Gazete Ahmet Emin Yalman ve Mehmet Asım Us işbirliğiyle kurulmuştur. Vakit Gazetesi Milli Mücadele ve Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde devrinin etkili gazetelerinden birisi olmuştur. 1917-1923 yılları arasında gazetenin idarecileri Ahmet Emin Yalman ve Mehmet Asım Us olmuştur. Ahmet Emin'in 1923 yılında bu görevinden ayrılması sonrasında Hakkı Tarık Us ve Hasan Rahmi Us gazetenin idari kadrosunda yer almışlardır. Bkz. Ömer Faruk Yücel, *Türk Matbuatında Vakit Gazetesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2022, s.1-21.

¹⁵ Tasvîr-i Efkâr gazetesi Osmanlı basın hayatında Türkçe olarak yayımlanan dördüncü gazetedir. Şinasi 14 Mayıs 1861 tarihinde gazetenin çıkarılması için padişah iradesi almışsa da gazetenin ilk sayısı ancak 27 Haziran 1862 tarihinde çıkarılabilmektedir. Gazete ilk olarak 1500 adet basılmıştır. Namık Kemal döneminde 10.000 daha sonra ise 24.000 tirajına ulaştığı ifade edilmektedir. Gazete Namık Kemal'in yönetiminde iken Yeni Osmanlılar Cemiyeti mensubu gençlerin buluşma yeri olmuştur. 1867 yılında Kararnâme-i Âlî'nin yürürlüğe konması sonrasında Namık Kemal Avrupa'ya kaçmış böylece gazetede görevi sona ermiştir. 1868 yılında 830. sayısının çıkması sonrasında gazete kapatılmıştır. Tasvîr-i Efkâr 31 Mayıs 1909'da *Yeni Tasvîr-i Efkâr* adıyla yayımlanmıştır. 31 Mart hadiselerinin yaşandığı dönemde birçok defa kapatıldıysa da *Tasvîr-i Efkâr*, *Hak*, *İntihâb-ı Efkâr* ve *Tefsîr-i Efkâr* isimleriyle yayımlanmıştır. 1. Dünya Savaşı yıllarındaki sansür nedeniyle zorlu bir dönem geçiren gazete on yedi kez kapatılmıştır. Bu süreçte eldeki yedek imtiyazlarla *Yeni Tasvîr-i Efkâr*, *Tasvîr-i Efkâr*, *Tasfir-i Efkâr*, *Tesvîr-i Efkâr*, *İntihâb-ı Efkâr* ve *Hak* gibi isimlerle yayımlanmaya devam etmiştir. Gazete Mondros Mütarekesinin imzalanması sonrasında milli mücadelenin sözcüsü olmuştusa da İstanbul'un işgali sonrasında yayım hayatına ara vermiştir. Velid Ebuzyiya'nın Malta'dan sürgün dönüşünde 1921 yılında *Tevhid-i Efkâr* ismiyle tekrar yayın hayatına başlamıştır. Gazete Takrir-i Sükûn kanununun sonrasında kapatılmıştır. Son olarak Ziyad Ebuzyiya tarafından 1940 yılında yayımlanmış, bu da uzun süreli olmamış ve kapatılmıştır. 1945-1949 arasında ise *Tasvîr* adıyla çıkarılmış ve yayın hayatı sona ermiştir. Bkz. Nesimi Yazıcı, "Tasvîr-i Efkâr", *DİA*, (2011), Cilt 40, s. 138-140. 1917 yılı İstanbul seyahati ile ilgili yazıların yayımlandığı dönem olan 1917 Kasım ve Aralık aylarında gazetenin isminde daha önceden kullanılan *sad* harfi yerine *sin* harfi getirilmiş olup gazetenin adı *Tesvîr-i Efkâr* olarak geçmektedir. Bu nedenle makalede söz konusu tarihlerdeki haberlerde gazetenin adı *Tesvîr-i Efkâr* olarak kullanılmıştır.

defa isim değiştirerek yayın hayatına devam etmek zorunda kalmıştır. Diğer yandan Vakit gazetesi ise İttihat Terakki'ye daha yakın bir yayın politikası takip etmiştir. Çalışmada söz konusu iki gazetenin seçilmesi seyahati daha ayrıntılı biçimde ele almış olmalarından kaynaklanmıştır. Kısmi de olsa muhalif bir tavır sergileyen İkdam gazetesinde ise bu seyahatle ilgili bilgiye rastlanmamaktadır. Bu çerçevede Tasvîr-i Efkâr ve Vakit gazetelerinin seyahati takip edişleri, nasıl ele aldıkları ve yapılan haberler değerlendirilmek istenmiştir. Bu bağlamda Alman gazetecilerin İstanbul'a gelişi, heyet üyeleri ve önemli faaliyetleri, gezilen yerler, verilen demeçler ve Alman gazetecilerin izlenimleri söz konusu haberlerden anlaşılmaktadır. Ayrıca dönemin efkâr-ı umûmîyesine gazetecilerin gözünden bakılabilmektedir.

Alman Gazetecilerin İstanbul Seyahati

Alman Gazeteciler Heyeti

Alman gazetecilerin İstanbul'a gelişi bundan yaklaşık üç ay önce Osmanlı gazetecilerinin Almanya seyahatinin iade-i ziyareti kapsamında gerçekleşmiştir.¹⁶ Vakit ve Tesvîr-i Efkâr Gazetelerinin 28 Teşrinievvel 1333/28 Ekim 1917 tarihli nüshalarında Alman gazetecilerin kimlerden oluştuğu ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Buna göre İstanbul'a gelen Alman gazeteciler on kişiden oluşuyordu ve bunlar Almanya'nın önemli gazetecilerindendi. Berlin'de yayımlanan *Tägliche Rundschau* gazetesinin müdürü Heinrich Rippler heyetin başkanı olarak seyahate katılmıştı. Herr Rippler, matbuat cemiyeti reisi olmakla birlikte Alman gazeteciler heyetinin de ikinci başkanı olarak görev yapıyordu.¹⁷ Herr Rippler, Alman Nasyonal Liberal Partisinin en önemli yayın organı olan kendi gazetesinde yayımladığı siyasi yazılarla tanınıyordu.¹⁸

¹⁶ M.S. "Matbuat Ziyaretleri", *Servet-i Fünun*, Numero 1365, 1 Teşrinisani 1333, s.198; "Alman Matbuat Heyeti", *Tesvîr-i Efkâr*, 28 Teşrinievvel 1333, Numero 2263, s.2; "Alman Misafirlerimizin Muvasaleti", 30 Teşrinievvel 1333, *Tesvir-i Efkâr*, Numero 2265, s.2

¹⁷ "Alman Gazetecilerin Ziyareti", *Vakit*, 28 Teşrinievvel 1333, Numero 7, s. 1; "Alman Matbuat Heyeti", *Tesvîr-i Efkâr*, Numero 2263, s.2.

¹⁸ "Alman Gazetecilerin Ziyareti", *Vakit*, 28 Teşrinievvel 1333, Numero 7, s. 1.

Heyette bulunan diğer bir gazeteci ise Dr. Ferdinand Garautoff idi. Dr. Ferdinand Garautoff *Leipziger Neueste Nachrichten* gazetesinin idarecisiydi. *Eski Dünya'nın Sükûtu* adında bir eser yazan Dr. Ferdinand Grautoff kitabında kısa bir süre sonra başlayacak olan büyük savaşı anlatmıştı.¹⁹

Otto Dreseman ise Merkez Katolik Fırkasının sağ kolunun yayın organı olan *Kölnische Volkszeitung* gazetesinin yabancı haberler servisinin muhabiriydi. Heyette bulunan diğer bir gazeteci Herr Arturyong, *Kölnische Zeitung* gazetesinin başyazarlığını yapıyordu. Ayrıca *Dutsche Tageszeitung* başyazarı Pavel Beger ve *Frankfurter Zeitung* gazetesinin başmuharriri Dr. Gaysen de heyete dâhildi. *Königsberger Allgemeine Zeitung* gazetesinin başmuharriri Aleksandr Wyneken²⁰ 1848 yılı doğumlu olup heyetin en yaşlı üyesi idi. Bu gazete Alman yerel gazeteleri içinde en önemlilerinden biriydi. Geziye katılan gazetecilerden Dr. Müller, Alman Gazeteleri Tabileri Cemiyeti'nin ikinci başkanı sıfatıyla geziye katılmıştı. Dr. Müller, Berlin'de Merkez Katolik Fırkası sol kolunun yayın organı olan *Germania* gazetesini çıkarıyordu. Dr. Müller'in Berlin siyasi ve sosyal hayatında özel bir yeri vardı. Türklerle olan yakınlığı sebebiyle arkadaşları Dr. Müller'e Müller Paşa ünvanını vermişlerdi. Bu ünvanı pek seven Dr. Müller meslektaşlarına yazdığı mektuplarda Müller Paşa şeklinde imza atıyordu. Bunların yanında *Vossische Zeitung* ve farklı günlük gazeteleri yayınlayan Herr Hermann Holstein, Büyük Şehir Tabileri Cemiyeti²¹ adına heyete katılmıştı.²² Ancak Münih gazeteleri adına kimin geleceğinin henüz belli olmadığı belirtilmişti.²³

¹⁹ "Alman Gazetecilerin Ziyareti", *Vakit*, 28 Teşrinievvel 1333, Numero 7, s. 1.

²⁰ *Tesvîr-i Efkâr* gazetesinde kendisinin *Alman misafirlerinin en kıdemlisi* olarak ifade edilmektedir. Bkz. "Alman Matbuat Heyeti", *Tesvîr-i Efkâr*, 28 Teşrinievvel 1333, Numero 2263, s.2.

²¹ Bu cemiyetin adı *Tesvir-i Efkâr Gazetesinde Berlin Gazete Talipleri Cemiyeti* olarak geçmektedir. Bkz. "Alman Matbuat Heyeti", *Tesvîr-i Efkâr*, 28 Teşrinievvel 1333, Numero 2263, s.2.

²² "Alman Gazetecilerin Ziyareti", *Vakit*, 28 Teşrinievvel 1333, Numero 7, s. 1; Tanin gazetesinin Berlin muhabiri Arif Cemil Bey ve yazı işleri müdürü Kazım Şinasi Bey'ler de mihmandar sıfatıyla Alman gazeteciler heyetine dâhil olmuştur.

²³ "Alman Matbuat Heyeti", *Tesvîr-i Efkâr*, 28 Teşrinievvel 1333, Numero 2263, s.2.

Alman Gazetecilerin İstanbul'a Gelişi

Alman gazeteciler 29 Teşrinievvel 1333/29 Ekim 1917 tarihinde Balkan Treniyle²⁴ İstanbul'a ulaşmışlardı. Ahmet Emin, aynı güne ait *"Alman Misafirlerimiz"* başlığıyla yayımlanan makalesinde bu ziyaretin kendileri için ne derece önemli olduğunu ifade etmektedir. Ahmet Emin, yazısında misafirlerin resmi bir sıfatla İstanbul'u ziyaret etmediklerini, gazeteciliğin dünyanın hiçbir yerinde resmi bir sıfatının olmadığını ancak her yerde önemli bir mevki işgal ettiklerini belirtmektedir. Ayrıca matbuatın resmi bir vekâleti olmaksızın mensup olduğu yerdeki fikirlerin tercümanlığını yaptığını memleket adına dış dünyaya karşı bir dil kullandıklarını ifade etmektedir. Dolayısıyla söz konusu resmi olmayan durum içinde basın hayatı ile milletler arasında sıkı bir işbirliğinden söz etmektedir. Ahmet Emin'e göre bu temsiliyet içerisinde Alman gazetecileri de sadece Almanya'nın değil tüm müttefik devletlerin temsilcileri olarak görmek doğru olacaktır.²⁵

Alman gazetecilerin İstanbul seyahati öncesinde Osmanlı gazetecileri de Almanya'ya seyahat etmişlerdi.²⁶ Daha önce de ifade edildiği gibi Almanların 1917 yılı seyahati bir anlamda iade-i ziyaretten ibaretti. Osmanlı gazetecilerin Almanya ziyaretinde yakın bir dostluk kurulmuştu. Ahmet Emin bu konuyu kaleme alırken *"Gazetecilerimiz Almanya'ya gittikleri zaman oradaki meslektaşlarıyla gazetecilere mahsus bir süratle anlaşmış ve tanışmışlardı. Birkaç gün içinde her iki taraf da müteaddid hâlisâne dostlukların temeli kurulduğu gibi, tabiat, ahlak ve bilhassa meslek telakkileri hususunda pek çok müşterek*

²⁴ Birinci Dünya Savaşı sırasında ittifak devletleri arasında önemli bir ulaşım vasıtası olarak ehemmiyetli görevler icra etmiş olan Balkan Treni hakkında kaleme alınan bir çalışma için bkz. Ökkeş Narinç, "Birinci Dünya Savaşında Müttefikleri Birbirine Bağlayan Balkan Treni (İstanbul-Sofya-Belgrad-Budapeşte-Viyana-Berlin)", *History Studies*, 12 (4), Ağustos 2020, s. 2065-2100.

²⁵ "Alman Misafirlerimiz", *Vakit*, 29 Teşrinievvel 1333, Numero 8, s. 1.

²⁶ 1911 yılında Alman gazeteci Dr. Ernst Jäckh tarafından düzenlenen bir seyahat ile Osmanlı üst düzey yetkililer ve münevverler Almanya'yı ziyaret etmişlerdir. Yirmi yedi gün süren bu araştırma gezisine elli iki Osmanlı eliti katılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Salih Kış, "Osmanlı Elitlerinin 1911 Almanya Araştırma Gezisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 37 (2017), s. 289-298; Ayrıca çalışma konusu olan 1917 yılı Kasım ayında Alman gazetecilerin İstanbul seyahatinden yaklaşık üç ay önce Osmanlı gazetecileri Almanya ziyaretinde bulunmuşlardır. Bkz. M.S. "Matbuat Ziyaretleri", *Servet-i Fünun*, Numero 1365, 1 Teşrinisani 1333, s.198.

cihetler ve kanaatlar keşf olunmuşdı” ifadelerine yer vermektedir. Bu ifadenin devamında bir başka çıkarımda bulunan Ahmet Emin, lisanlar farklı ve anlaşmak zor olsa da birbirini kolaylıkla anlayabilen ve seven iki milletin menfaat düşüncesinden uzak, hakiki bir dostluk kurma kabiliyetine haiz olmalarının gerektiğini belirtmektedir. Osmanlı gazetecileri Almanya’da kısa süre kalmalarına rağmen gereken malumatı almışlardı. İki millet arasındaki alakanın pekişmesinin ikinci adımı ise söz konusu Alman gazetecilerin seyahati olacaktı. Zira bu suretle Almanya ve Alman gazetecileri daha iyi tanınabilecekti. Diğer yandan Almanlar da Osmanlı ve İstanbul hakkında bilgi sahibi olacak ve döndüklerinde izlenimlerini Almanlara aktaracaklardı.²⁷

Ahmet Emin’in mezkûr yazısı Meşrutiyet yıllarında meydana gelen gelişmelerin harici bir teyidinin Alman basını tarafından yapılması ve takdir edilmesi ihtiyacının bir yansıması gibidir. Nitekim yazısının sonlarına doğru kullandığı şu ifadeler bu minvalde değerlendirilebilir:²⁸

“... Bilakis şurasıyla iftihar ideriz ki bu millet kusurlarını görecekle ve noksanlarını hissedecek bir hale gelmiştir. Avrupa’nın tekemmüllerini ve tecrübelerini nazar-ı dikkate almak şartıyla kendi hal ve ihtiyaçlarına göre noksanlarını bertaraf itmeğe âzim bulunmaktadır. Bu azm-i binnesebe az bir zaman zarfında müspet eserler husule getirmiştir. Alman misafirlerimiz şehrimizi dolaşub muhtelif müesseselerimizi gözden geçirirken bu kanaati peyda ider ve Almanya’daki kârîlerimizi de bizim azmimizden ve bu azmin şimdiye kadar virdiği mahsullerden haberdar iderlerse bizim için kâfidir”

Alman gazetecilerin İstanbul’u ziyaret ettiği günlerde Servet-i Fünûn mecmuasında yayımlanan bir yazıda hemen hemen aynı hassasiyetler görülmektedir. M.S. rumuzuyla kaleme alınan yazıdan Almanların Osmanlıyı tanıması ve elde edecekleri kanaatin önem arz ettiği anlaşılmaktadır. “*Matbuat Ziyaretleri*” başlığıyla yayımlanan yazı ile Ahmet Emin’in yazısı nazara alındığında Osmanlı basınının kendini batı dünyasına tanıtmaya ihtiyacı açıkça görülmektedir. Zira yaklaşık iki üç ay önce gerçekleşmiş olan Osmanlı gazetecilerin Almanya gezisi, ardından gelen Avusturya-Macaristan seyahatleri sırasında gösterilen ilgi ve alaka savaş

²⁷ Vakıf, “Alman Misafirlerimiz”, 29 Teşrinievvel 1333, Numero 8, s. 1.

²⁸ Vakıf, “Alman Misafirlerimiz”, 29 Teşrinievvel 1333, Numero 8, s. 1.

sırasında Osmanlı Devleti'nin cansiperane mücadelesine karşılık olarak bir takdir hissini gösterme amacına yönelikti. Osmanlı gazetecileri gittikleri yerlerde büyük bir ilgi ile karşılaşmışlar ve devlet erkânından bazı önemli isimler seyahat sırasında eşlik etmişti. Milletlerin hislerine tercüman olan basın mensupları bu takdir hislerini kendi milletine aktarabilirdi. Bu noktada yapılması gereken Almanlarla daha yakın bir ilişki kurmaktı. Her ne kadar iki devlet arasında askeri ve siyasi işbirliği gerçekleşmişse de Türk ve Almanların fikirlerini ve kültürlerini karşılaştırmak ve işbirliği yapmak için bir samimiyete ihtiyaç vardı. Bunun oluşması ise belli bir zamana ve zemine bağlı idi. Bu zeminin oluşması iki tarafın basını eliyle sağlanabilirdi. Yazının sonunda kullanılan şu ifadeler Osmanlı basınında Alman gazetecilerin davet edilmesinin amacını ifade etmektedir:²⁹

“Şu hale göre, İstanbul’ı ziyaret edecek olan Alman gazetecileri, eğer biz hakkıyla kendimizi bildirmek istiyorsak bu gayemize lütfen hizmet edebilecek kıymetdar misafirlerdir. Bu takdirde muhterem misafirlere, yalnız Türk matbuatının Alman matbuatına nazikâne mukabelesiyle kalmayarak, Türkleri ve Türkiye’yi hakkıyla, kemal-i safvetiyle terakki ve tekâmül yolundaki gayretiyle göstermeğe çalışalım ki onlar da böyle göstermeğe himmet itsünler!...”

Gezi Programı

29 Ekim 1917 tarihinde saat 06.00’da³⁰ Balkan Treniyle gelen Alman gazeteciler heyetine Tanin gazetesi Berlin muhabiri Arif Cemil Bey refakat etmişti. Heyeti Sirkeci istasyonunda kalabalık bir grup karşılamıştı. Grupta hükümet adına Matbuat Müdürü Hikmet Bey, Şehremaneti adına Fatih Belediye Dairesi Müdürü Faik Bey, Osmanlı Matbuat Cemiyeti Azası ve İstanbul’da çıkan gazetelerin başyazarları ile temsilcileri hazır bulunmuştu. Ayrıca Harbiye Nezareti İstihbarat Şubesinden Yüzbaşı Tevfik Bey de mihmandar sıfatıyla tayin edilmişti. Bunların yanında Milli Ajans Müdürü Hüseyin Tosun, Galip Bahtiyar

²⁹ M.S. “Matbuat Ziyaretleri”, *Servet-i Fünun*, Numero 1365, 1 Teşrinisani 1333, s.198-199.

³⁰ *Tesvîr-i Efkâr* gazetesinde misafirlerin İstanbul’a gelişi saat beş olarak ifade edilmiştir. “Alman Misafirlerimiz”, *Tesvîr-i Efkâr*, 30 Teşrinievvel 1333, Numero 2265, s.2.

Bey ve diğer bazı şahıslar da karşılamada bulunmuştu. Heyetin Sirkeci'ye varmasından sonra otomobiller ile Pera Palas'a gidilmiş ve heyet bu otelde konaklamıştı.³¹

Alman gazeteciler heyeti için yoğun bir program hazırlanmıştı. Gezi programına göre Alman gazeteciler heyeti salı günü öğleye kadar bazı ziyaretlerde bulunacak ve genel bir gezi yapacaktı. Öğleden sonra Topkapı Sarayı ve müze gezisine ayrılmıştı. Ayrıca Servet-i Fünûn gazetesi heyet adına bir çay ziyafeti vermişti. Akşam için Şehremaneti Fatih Belediyesinde bir ziyafet hazırlanmıştı. Ertesi gün, eğitim kurumlarının ziyaretine ayrılmıştı. Öğle yemeği için Umumi Karargâh İstihbarat Şubesi tarafından bir ziyafet verilmişti. Akşamleyin de Hariciye Nezareti heyet adına bir ziyafet tertip etmişti.³²

Perşembe günü için dini mekânlar ve Evkaf Müzesinin gezilmesi, öğleden sonra ise Meclis-i Mebusanın açılışına gidilmesi planlanmıştı. Akşamleyin Darülbedayide *Hisse-i Şayia* adlı piyes izlenecekti. Heyet cuma günü selamlık geçidinde bulunacak ve boğaz gezisi yapılacaktı. Akşam ise sefarethanenin ziyafetine gidilecekti. Cumartesi günü Halkalı Ziraat Mektebi gezisine ayrılmıştı. Aynı akşam Çanakkale'ye gidilecek, heyet Salı sabahı Çanakkale'den dönecekti. Öğleden sonrası için Meşihatta çay ziyafeti tertip edilmişti. Akşamleyin Türk gazetecilerin hazırlamış olduğu Alman İmparatoru'nun İstanbul'u ziyaretini gösteren fotoğrafların gösterisi sunulacaktı. Çarşamba günü adalar gezisine ayrılmıştı. Ayrıca burada bulunan Bahriye Mektebinin ziyaret edilmesi planlanmıştı. Ertesi gün Ahırkapı ve Defterdarlık Fabrikalarının gezilmesi ve Aynalıkavak'ta çay ziyafeti yapılması tertip edilmişti. Aynı günün akşamına ise Matbuat Cemiyetinin vereceği bir ziyafet vardı. Cuma günü için Üsküdar Hilal-i Ahmer Cemiyetinin yemekhanesi ve Tıp Fakültesi gezileri programa dâhil edilmişti. Ertesi gün ise otelde

³¹ "Alman Misafirlerimiz Heyetin Vürudu-Programın Esaslı Noktaları", *Vakit*, 30 Teşrinievvel 1333, Numero 9, s. 1; "Alman Misafirlerimizin Muvasaleti", *Tesvîr-i Efkâr*, 30 Teşrinievvel 1333, Numero 2265, s. 2.

³² "Alman Misafirlerimiz Heyetin Vürudu-Programın Esaslı Noktaları", *Vakit*, 30 Teşrinievvel 1333, Numero 9, s. 1.

verilecek veda ziyafetine katıldıktan sonra heyet İstanbul'dan ayrılacaktı.³³

Görüldüğü üzere heyet için yoğun ve dolu bir program hazırlanmıştı. Özellikle eğitim, kültür, tarih ve sanayinin yanında Türk misafirperverliği programda öne çıkarılmaya çalışılmıştı.

Saray ve Müze Ziyaretleri

Alman gazeteciler salı günü otomobillerle Beyoğlu-Şişli yoluyla Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ne gidip; Hürriyet Şehitleri ve Mahmut Şevket Paşa'nın kabirlerini ziyaret ederek güne başladılar. Ardından Hariciye Nezareti, Almanya Sefarethanesi, Karargâh-ı Umumi Şubesi ve Matbuat Müdürlüklerine gittiler. Öğle yemeğinden sonra Topkapı Sarayı gezildi. Burada Hazine-i Hümayun Kethüdası Refik Bey tarafından karşılandılar. Heyet kahve ikramından sonra sarayı gezdi ardından Hamidiye ve Bağdat Kasırları, Harem ve Hazine-i Hümayun dairelerini ziyaret etti. Alman gazeteciler gezdikleri saray ve kasırlardan büyük bir memnuniyet duyduklarını ifade ettiler. Saraydan ayrılırken Ren Westefalya Basın Birliği İkinci Başkanı Herr Lorezman Alman gazeteciler heyeti adına Refik Bey'e teşekkür etti. Topkapı Sarayı'ndan sonra müze gezildi. Bu sırada heyete Müze Müdürü Halil Bey, muavinleri ve Maarif Nezareti Tedrisat-ı Taliye Müdürü Adil Bey refakat etti.³⁴

Saray ve müze gezisinden sonra Servet-i Fünûn gazetesinin onurlarına verdiği çay ziyafetine geçildi. Bu ziyafette Alman gazeteciler büyük bir grup tarafından karşılandı.³⁵ Ziyafetin sonlarına doğru verilen

³³ "Alman Misafirlerimiz Heyetin Vürudu-Programın Esaslı Noktaları", *Vakit*, 30 Teşrinievvel 1333, Numero 9, s. 1.

³⁴ "Alman Matbuat Heyeti, Ziyaretler, Ziyafetler, Nutuklar, Bugünkü Program", *Vakit*, 31 Teşrinievvel 1333, Numero 10, s. 1; "Muhterem Alman Refiklerimiz", *Tesvir-i Efkâr*, 31 Teşrinievvel 1333, Numero 2266, s. 2.

³⁵ Bu sırada İstanbul gazetelerinin başyazarları, Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdürü Seyfi Bey, Matbuat Müdürü Hikmet Bey, Milli Ajans Müdürü Hüseyin Tosun Bey, Hat Komiseri Şakir Nimet ve Galip Bahtiyar Bey, *Osmanicher Lloyd* Başyazarı Zübeyir Bey, *Berliner Tageblatt* muhabiri Feldmann, Almanya Sefarethanesi kâtiplerinden Herr Hentig, Ajans Wolef ve Korresbundeck büro muhabirleri ve diğer bazı şahıslar hazır bulunmuşlardır. "Alman Matbuat Heyeti, Ziyaretler, Ziyafetler, Nutuklar, Bugünkü Program", *Vakit*, 31 Teşrinievvel 1333, Numero 10, s. 1; "

nutuklar dikkat çekicidir. Şehremini Vekili Sezai Bey, yaptığı konuşmasında Kaiser Wilhelm'in İstanbul ziyareti sonrasında Alman gazetecileri selamlamasına dikkat çekerek bununla iftihar ettiğini belirtti. İki devletin şerefli bir barışa kadar savaşa devam edeceklerini söyledi. Sezai Bey, İstanbul'un önemine değinerek şehrin, düşmanların iştihasını kabarttığını ancak Çanakkale'de büyük bir savunma yapıldığını ifade etti. Bu sırada Sadrazam Talat Paşa'nın beyan ettiği gibi son Türk ferdi kalıncaya kadar İstanbul'un savunulacağı, *yedi asırdan beri* olduğu gibi İstanbul'un daima Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kalacağını ve doğu ile batıyı birbirine bağlayan çok özel bir mevki olarak varlığını devam ettireceğini belirtti. Ardından sözü İtalyanların saf değiştirmesine ve ihanetlerine getirerek İtalyanların karşılaştıkları mağlubiyetlerle cezalarını çektiklerini ifade etti. Sezai Bey konuşmasını "Hazret-i Fatih'in ârâmgâhı kurbunda içtima iden iki dost ve müttefik millete mensub zevatın sıhhati hakkındaki temenniyâtı" ile sonlandırdı.³⁶

Alman heyeti adına *Leipziger Neuste Nachrichten* gazetesinin başyazarı Dr. Ferdinand Garautoff söz alarak İstanbul'un güzelliğinden etkilendiğini ve bu şehrin Çanakkale Zaferi'nden sonra İlebet Osmanlı şehri olarak kalacağını anlaşıldığını belirtti. Gördükleri samimiyet için teşekkür etti. Her iki nutuk Almanca ve Türkçeye Arif Cemil Bey tarafından tercüme edildi.³⁷

İlerleyen günlerde de gezi programları içerisinde müze ziyaretleri devam etti. 1 Teşrinisani 1333/1Kasım 1917 Perşembe günü heyet Evkaf Müzesini gezdi. Burada kendilerine Darülfünun Sanayi-i Nefise Tarih Müderrisi Vahit Bey ve Tarih-i Osmani Encümeni azalarından Ahmet Refik Bey refakat etti. Heyet müzede gördükleri tarihi eserler,

Muhterem Alman Refiklerimiz", *Tesvîr-i Efkâr*, 31 Teşrinievvel 1333, Numero 2266, s. 2.

³⁶ "Alman Matbuat Heyeti, Ziyaretler, Ziyafetler, Nutuklar, Bugünkü Program", *Vakit*, 31 Teşrinievvel 1333, Numero 10, s. 1; "Muhterem Alman Refiklerimiz", *Tesvîr-i Efkâr*, 31 Teşrinievvel 1333, Numero 2266, s. 2.

³⁷ "Alman Matbuat Heyeti, Ziyaretler, Ziyafetler, Nutuklar, Bugünkü Program", *Vakit*, 31 Teşrinievvel 1333, Numero 10, s. 1; "Muhterem Alman Refiklerimiz", *Tesvîr-i Efkâr*, 31 Teşrinievvel 1333, Numero 2266, s. 2.

Kur'an-ı Kerim nüshaları ve minyatörlere büyük ilgi gösterdi. Müzenin özel defterine bu memnuniyetlerini gösteren yazılar yazdılar.³⁸

Eğitim Kurumları Ziyaretleri

Alman gazeteciler heyeti Çarşamba günü eğitim kurumlarını ziyaret ederek güne başladı. Heyet öncelikle Galatasaray, ardından İstanbul Sultanisine gitti. İstanbul Sultanisinde verilen Almanca eğitimindeki başarıya hayran kaldılar. Zira Almanca ders gören talebelerin dokuz ay³⁹ zarfında hatasız bir şekilde Almanca konuşabildiklerine şahit oldular. Bu ziyaretler sonrasında Darülfünun kimyahanesine gidilmişse de vakit yetersizliği nedeniyle Darülfünun ziyaret edilemedi. Bu arada heyet Darülmuallimatı ziyaret etme imkânı bulmuştu. Darülmuallimat binasının mükemmelliği heyet üzerinde büyük bir tesir bıraktı. Gezdikleri eğitim kurumlarından ne derece etkilendikleri konusunda heyetten bir gazeteci "*Dün müzeyi ve Topkapı Sarayını, yani, Eski Türkiye'yi görmüştük; Eski Türkiye'ye hayran kalmışdık. Bu gün yeni müessesât-ı ilmiyyeyi, yani Yeni Türkiye'yi gördük; Yeni ve ileri giden Türkiye'yi de son derece şâyân-ı takdir bulduk*" dedi. Hatta yaşanan gelişmeleri İstanbul'a gelmeden önce hayal bile edemediklerini ifade etti.⁴⁰

Heyet Karargâh-ı Umûmi İstihbarat Şubesinde düzenlenen ziyafette öğle yemeğinden sonra Çamlıca İnas Mekteb-i Sultanisi⁴¹ ziyaret etti. Ziyaret için mektep Osmanlı ve Alman bayrakları ile baştanbaşa donatılmıştı. Misafirler mektebe geldiğinde bir kız talebe onları Almanca lisanıyla karşıladı. Heyet buradaki Almanca derslerini inceledi. Kız talebeler hep bir ağızdan Mektep Marşı ve Alman Marşı'nı söylediler. Ayrıca bu müzik ziyafetine bir piyano eşlik etti. Bu sırada Maarif Nezareti müşaviri olan Dr. Schmidt ve Tedrisat-ı Taliye Genel

³⁸ "Alman Matbuat Heyeti", *Vakit*, 2 Teşrinisani 1333, Numero 12, s. 2; "Alman Misafirlerimiz", 2 Teşrinisani 1333, *Tesvîr-i Efkâr*, Numero, 2268, s.2.

³⁹ *Tesvîr-i Efkâr* gazetesinde bu süre bir buçuk yıl olarak ifade edilmiştir. Bkz. "Alman Rufekamızın Ziyareti", *Tesvîr-i Efkâr*, 1 Teşrinisani 1333, Numero 2267, s. 2.

⁴⁰ "Alman Matbuat Heyeti, Mekteplerimizi Ziyaret-Tarihi Türkiye'den Sonra Yeni ve Canlı Türkiye-Ziyafet ve Nutuklar", *Vakit*, 1 Teşrinisani 1333, Numero 11, s. 2.

⁴¹ *Tesvîr-i Efkâr* gazetesinde ziyaret edilen mektep Acıbadem İnas Mektebi olarak geçmektedir. Bkz. "Alman Rufekamızın Ziyareti", *Tesvîr-i Efkâr*, 1 Teşrinisani 1333, Numero 2267, s. 2.

Müdürü Muslihiddin Adil Bey birer konuşma yaptı. Dr. Schmidt, eğitimde milli kültür sınırları içerisinde kalarak Avrupa'nın fenlerinden istifade ettiklerini ve Batıdan alınacak şeylere kendi milli damgamızı vurduktan sonra kabul ettiklerini ifade etti. Adil Bey ise özellikle Balkan Savaşlarından sonra eğitimde yaşanan gelişmeleri⁴² anlattı. Bu arada heyet mekteplerdeki düzen ve öğrencilerin el işi ürünlerini takdir etti.⁴³

Osmanlı maarifinde en azından İstanbul mekteplerinde Alman dili eğitimi konusundaki mezkûr gelişmelerin özellikle ifade edilmesi esasen Dr. Schmidt'in girişimlerinin başarılı olduğu konusunda Alman heyetine yapılan bir gösteri gayretinin tezahürüdür. Nitekim Alman Dr. Schmidt müşavirlik vazifesindeyken kendine görev addettiği bir mesele de Osmanlı mekteplerindeki Fransızca etkisinin kırılarak bunun yerine Almancanın ikame edilmesiydi.⁴⁴

Alman gazeteciler Cumartesi günü Halkalı Ziraat Mektebini ziyaret etti. Heyete bu gezilerinde Maâdin Müdürü Cemal Bey ile Yunus Nadi ve Muhiddin Bey eşlik etti. Heyet Mektep Müdürü Muhtar Bey ve muallimler tarafından karşılandı. Sınıflar, laboratuvarlar ve numune bahçeleri gezildi. Öğle yemeği yenildikten sonra Muhtar Bey Fransızca bir konuşma yaptı ve memleketimizin öncelikle bir ziraat memleketi olduğunu, ziraatın hayati bir mesele teşkil ettiğini ve savaştan sonra bu alandaki gelişmeler için Alman uzmanlardan faydalanılacağını belirtti. Heyet adına *Dutsche Tageszeitung* başyazarı Pavel Beger teşekkür ettikten sonra Almanya nasıl bir sanayi devleti ise Osmanlı'nın da

⁴² Balkan Savaşları sonrasında yenilginin nedenleri geniş bir perspektifte tartışılmıştır. Bu süreçte Osmanlı eğitiminin içinde bulunduğu durum da ele alınmıştır. Artık devletin eğitim ve öğretmenlerin eliyle kurtarılabilceği düşüncesi bir slogan haline gelmiştir. Bu süreçte eğitimde modernleşme hızlanmış, ilk resmi anaokulu ve kızlar için ilk kez bir yükseköğretim kurumu açılmıştır. Meşrutiyet döneminin sonlarına doğru sıbyan mekteplerinin çoğu kapatılmıştır. 1913 yılında ise Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkatı çıkarılmıştır. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2007*, Ankara, 2007, s. 265-268.

⁴³ "Alman Matbuat Heyeti, Mekteplerimizi Ziyaret-Tarihi Türkiye'den Sonra Yeni ve Canlı Türkiye-Ziyafet ve Nutuklar", *Vakit*, 1 Teşrinisani 1333, Numero 11, s. 2; "Alman Rufekamızın Ziyareti", *Tesvîr-i Efkar*, 1 Teşrinisani 1333, Numero 2267, s. 2.

⁴⁴ Ömer Faruk Demirel, "Maarif Nezareti Müşaviri Franz Schmidt'in Anadolu Mekteplerine Dair Raporu (21 Mayıs - 6 Haziran 1915)". *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 7, sy. Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan (Aralık 2022), s. 1482-1483.

mükemmel bir ziraat memleketi olduğunu, iki devletin de piyasa arayışlarının bulunduğunu, bu durumun karşılıklı ilişkilerin gelişmesini sağlayacağını ifade etti.⁴⁵

Alman gazeteciler heyetinin eğitim kurumları gezileri ile ilgili yine bu günlerde Vakit gazetesinde müstakil bir haber yayımlanmıştı. Haberin başlığı dikkat çekicidir. “*Mekteblerimizi Takdir*” başlığıyla verilen haberde gezilen mekteplerdeki düzen, temizlik ve eğitim faaliyetleri övücü ifadelerle anlatılmıştı. Alman heyeti özellikle kız mekteplerindeki yeniliklerden oldukça etkilenmişti. Çamlıca İnas Sultanisinde verilen ziyafet sonrasında Adil Bey ve Dr. Schmidt’in konuşmaları sonrasında *Kölnische Zeitung* gazetesinin başyazarlığını yapan Mösyö Arturyong’un konuşması *Osmanischer Lloyd* gazetesinde neşredilmiştir. Konuşmanın Türkçesi Vakit gazetesinde de yayımlanmıştır. Konuşma metni dönemin genel fikrini yansıttasının yanında değindiği konular ve geleceğe yönelik mesajları açısından önemli olduğu için konuşmanın eğitim kurumları ile ilgili kısmı aşağıda sunulmuştur⁴⁶:

“Burada ibrâz itmiş olduğunuz hâl istikbale cevab virirken evvel emirde şunu beyan itmeliyim ki geçici bir ziyaretten sonra bir zâirin büyük bir şehir hakkında bir hüküm virmesi biraz cüretkarlık olur. Fakat yapabildiğimiz ve yapmak ihtiyacını his itdiğimiz şey bu son günlerin bizim üzerimizde bıraktığı tesir ve intibalara bir şekl-i ifade virebilmekdir.

Dün bize eski zamanların İstanbulunu gösterdiniz misilsiz ihtişamı içindeki İstanbulu. Tarihin sihriyle şuledâr olan emâkini dolaşdık onların mükemmel bir zevk ile güzellik hasebinin eseri olan haşmetlerini seyr itdik. Saraylarınız içinde muhafaza idilen harikulade şaheserleri bir vecdle seyr iderken hayran kaldık ve mülevven camlardan dökülen hülyâdar bir sihr bizi istila itdi. Dün Boğaziçi kıyılarında kadim medeniyetin ulaştığı geniş ulviyeti anladık. Üzerine güzel şehrinizi kurduğunuz bu eski toprağı dün etrafıyla tanıdık ve anladık ki babalarınız orada size muhafazası lazım gelen kıymetdar bir miras bırakmışlardır.

⁴⁵ “Alman Matbuat Heyeti”, *Vakit*, 4 Teşrinisani 1333, Numero 14, s.2; “Alman Gazeteciler”, *Tesvir-i Efkâr*, 4 Teşrinisani 1333, Numero 2270, s. 2.

⁴⁶ “Mekteblerimizi Takdir, Alman Misafirlerimizden Birinin Nutku”, *Vakit*, 4 Teşrinisani 1333, Numero 14, s. 2.

Bu gün bize gösteriyorsunuz ki bu mirası büyük bir maziye layık olacak suretde eyi idare itmeğe ve büyültmeğe azm itmişsiniz. Bu gün bizi bu gün ki İstanbul'a götürdünüz, sanaâtgâhlarında Türk milletinin istikbali için çalışan bu gün ki İstanbul'a! Ben pedagog değilim ve mektebleriniz hakkında bir hükm virmekliğim biraz tafuşluk olurdu. Fakat bütün meslekdaşlarım namına söylemeğe mecbur olduğum şey yeni Türkiye'de göze çarpan ibda'kâr azm ve iradenin bizde uyandırdığı heyecanın ifadesidir.

İbtidâî, tâli, âli mekteplerden başlayarak darülfünunla muhtelif darülmesâilerine kadar bu gün gördüğümüz şey bize isbat itdi ki cevval ve azimkar bir ruh iş başındadır ve ileride Türkiye'nin iftiharını muceb olacak bir bina inşa itmekdedir. Oralarda ulvi tecessüsler ve intibalarla memlû saatler geçirdik; ve bize gösterdiğiniz şeyler arasında bundan daha güzel ve daha büyük bir şey tasavvur ve tahattur idemiyoruz."

İfadelerden de anlaşılacağı üzere Alman gazeteciler heyeti Osmanlı Devleti'nin maziden gelen ihtişamına layık ve geleceği şekillendirecek gayretli bir yönetimin işbaşında olduğunu belirtmişlerdi. Ayrıca İstanbul'da gezilen mekteplerdeki gelişmişliğe vurgu yaparak istikbale yönelik büyük bir ümidin ve buna bağlı gayretli bir çabanın olduğunu dile getirmişlerdi.

Heyet 7 Teşrinisani 1333/7 Kasım 1917 tarihi Çarşamba günü Heybeliada'ya gidip buradaki eğitim kurumlarını ziyaret etti. Bunlardan ilki adadaki Çarkçı Mektebi olmuştur. Sabah çayı bu mektepte içildikten sonra iskele yakınlarındaki Fünûn-ı Bahriye Mektebi ziyaret edildi. Heyet Mektep Müdürü Binbaşı Cevat Bey ve yardımcısı Yüzbaşı Baha Bey tarafından karşılandı. Heyet yanlarında Harbiye Nezareti İstihbarat Şubesi Müdürü Kaymakam Seyfi ve Bahriye Kaymakamlarından Muzaffer Beylerle birlikte okulun sınıflarını, kütüphanesini, yatakhanesini ve salonlarını gezdi. Alman gazetecileri mektepteki intizam ve temizlik takdir etti. Buradan Büyük Ada'ya geçen heyet yemek yedikten sonra arabalarla adayı gezdi ve İstanbul'a döndü.⁴⁷

⁴⁷ "Alman Misafirleri", *Vakit*, 8 Teşrinisani 1333, Numero 18, s. 1; "Alman Gazetecileri", *Tesvir-i Efkâr*, 8 Teşrinisani 1333, Numero 2274, s. 2.

Alman gazetecilerin onuruna Perşembe akşamı Pera Palas otelinde şaşaalı bir ziyafet verildi. Bu ziyafete pek çok üst düzey isim katıldı.⁴⁸ Ziyafette Hariciye Nazırı Nesimi Bey Fransızca bir konuşma yaptı. Ardından Alman sefiri konuşmasında İmparator Wilhelm'in ziyareti ve iki devlet arasındaki askeri ve siyasi birlikten bahsetti. Bu konuşmaları Mahmut Sadık Bey'in ve *Külnische Zaytung* gazetesinin başyazarının konuşmaları takip etti ve konuşmalar büyük alkış aldı.⁴⁹ Ziyafete katılanların gerek mevki itibarıyla üst düzey yetkililer oluşu gerekse katılımdaki yoğunluk Alman heyetinin ziyaretine verilen önemin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Alman gazeteciler 9 Teşrinisani 1333/9 Kasım 1917 Cuma günü Tıp Fakültesini ziyaret etti. Fakülte Reisi Muallim Doktor Akil Muhtar, Muallim Bahaeddin Şakir, İsmail Emin, Ziya Nuri ve Asaf Derviş Paşa ile birlikte fakültenin laboratuvarlarını gezip memnuniyetlerini ifade ettiler. Heyet daha sonra fakültede şereflerine verilen ziyafete katıldı. Akil Muhtar Bey konuşmasında iki millet arasındaki dostluğun öneminden bahsetti ve bu gaye için memleketimizde çalışanların isimlerini söylerken vefat etmiş olan Von Der Goltz Paşa'nın da ismini zikretti. Heyet adına söz alan Herr Rippler her gün altı bin fakire ücretsiz yemek veren Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Türklerdeki teşkilatçılığın ne kadar gelişmiş olduğunu gösterdiğini, bundan etkilendiklerini, Almanya'ya döndüklerinde böyle bir teşkilatın kendi ülkelerinde de kurulması için gereken yayınları yapacaklarını söyledi.

⁴⁸ Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey, Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Şeref Bey, Alman Elçisi Kont Biresderof, Dahiliye ve Hariciye Müsteşarları, Doktor Bahaeddin Bey, Mithat Şükrü Bey, Ziya Gökalp, Osmanlı sefirlerinden Ahmet Muhtar, Paris Sefareti Müsteşarı Rauf Bey, Karargah-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdürü Seyfi Bey, Ayan Meclisi Baş Katibi Müştak Bey, Meclis-i Mebusan Baş Katibi Asım Bey, Matbuat Umum Müdürü Hikmet Bey ve Alman elçiliği üst düzey personelleri katılmıştır. Bunların yanında İstanbul'da yabancı dillerde yayın yapan gazetelerin başyazarları ve muhabirleri de hazır bulunmuştur.

⁴⁹ "Alman Gazetecileri", *Vakit*, 10 Teşrinisani 1333, Numero 20, s. 2; Alman Misafirlerimiz Evvelki Akşam Ziyafet", *Tesvîr-i Efkar*, 10 Teşrinisani 1333, Numero 2276.

Ayrıca gezi sırasında gördükleri Türkiye'nin, genç, zinde ve gelişme azmindeki bir Türkiye olduğunu belirtti.⁵⁰

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ziyareti

Heyet, 2 Teşrinisani 1333/2 Kasım 1917 tarihinde Perşembe günü Osmanlı Hilal-i Ahmeri (Kızılay)⁵¹ ziyaret etti. Burada ikinci başkan sıfatıyla Besim Ömer Paşa tarafından karşılandılar. Heyet, öncelikle Hanımlar merkezine bağlı bir sanat evi olan Darüssinâayı⁵² gezdi. Darüssinâada çalışan hanımların yaptıkları eserler incelendi ve takdir edildi. Buradan genel merkez binasına geçildi. Burada kendileri, Genel Merkez azalarından Azmi, Fazlı, Necip, Mehmet Ali ve Kemal Ömer Beyler tarafından karşılandı. Kahveler içildikten sonra Doktor Besim Ömer Paşa bir konuşma yaparak ziyaretten duydukları memnuniyeti ifade etti. Ayrıca Alman Salib-i Ahmer Cemiyetinin (Kızılağaç) faaliyetlerini takdir ettiğini belirtti. Ardından Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin faaliyetlerinden bahsetti. Bunun yanında harp esirleri ile ilgili komisyonların çalışmaları hakkında bilgi verdi. Bu konuşma ve karşılamaya teşekkür eden heyet, öğle yemeğini otelde yedikten sonra Meclis-i Mebusana giderek meclisin açılışına katıldı. Ardından Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin çay ziyafetine geçen heyet Darülbedayide gösterilen *Hisse-i Şayia* adlı piyesi izledi.⁵³

⁵⁰ "Alman Gazetecileri", *Vakit*, 10 Teşrinisani 1333, Numero 20, s. 2; "Alman Misafirlerimiz Üsküdar Aşhanesi ve Mekteb-i Tıbbiye'yi Ziyaret", *Tesvîr-i Efkâr*, 10 Teşrinisani 1333, Numero 2276, s. 2.

⁵¹11 Haziran 1868 tarihinde imzalanan bir taahhütname ile *Mecrûhîn ve Marzâ-yi Askeriyyeye İmdad ve Muâvenet Cemiyeti* adıyla kurulmuştur. Cemiyetin 1877 yılına kadar beklenen faaliyetleri gösterememesi sebebiyle yeni bir cemiyetin kurulması düşünülmüştür. Sultan II. Abdülhamit'in himayesinde 14 Nisan 1877'de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti faaliyetlerine başlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mesut Çapa, "Kızılay", *DA*, (2022), Cilt 25, s. 544-545.

⁵² Balkan Savaşlarından sonra sayıları gittikçe artan göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve kadınların işgücüne katılımları için Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi tarafından kurulmuş bir sanat evidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ceren Çilek, "Balkan ve I. Dünya Savaşları'nda Kadın Emeği: Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi Dârü's-sinâası", *Toplumsal Tarih*, Mayıs 2019, Sayı 305, s. 44-49.

⁵³ Vakit, "Alman Matbuat Heyeti", 2 Teşrinisani 1333, Numero 12, s. 2; *Tesvîr-i Efkâr*, "Alman Misafirlerimiz", 2 Teşrinisani 1333, Numero, 2268, s.2.

Alman gazeteciler heyeti 9 Teşrinisani 1333/9 Kasım 1917 Cuma günü Hilal-i Ahmer Cemiyetinin yemek dağıtımına katıldı. Bu sırada heyete ikinci başkanı Muallim Doktor Besim Ömer Paşa, Katib-i Umumi Doktor Adnan, Yunus Nadi, Ahmet Emin ve Kazım Şinasi Beyler refakat etti. Yemek dağıtımı Üsküdar'da Valide Sultan Camii havlusunda kurulmuş aşhanede yapıldı. Heyet ve misafirleri; Hilal-i Ahmer Cemiyeti genel müfettişi Muallim Doktor Celalettin Muhtar Bey karşıladı. Heyet yemek dağıtımı bitene kadar cami avlusunda bekledi bu sırada Celalettin Muhtar Bey teşkilat hakkında heyete bilgi verdi. Buna göre din, dil, ırk ve mezhep ayrımı gözetilmeden İstanbul'da her gün altı bin kişiye yemek dağıtılmaktaydı. Bu işlem sadece bir saat içerisinde gerçekleşmekteydi. İstanbul'un genelinde ise günlük yaklaşık yirmi beş ila yirmi altı bin kişiye yemek dağıtımı yapılıyordu. Hilal-i Ahmer Cemiyeti aşhanelerinden haberin yapıldığı tarih itibarıyla altı milyon kişiye yemek dağıtılmıştı. Cemiyetin teşkilatından memnuniyet duyan heyet, cemiyetin özel defterine takdir edici yazılar yazdı.⁵⁴

Sanayi Kuruluşları Ziyaretleri

Alman gazeteciler heyeti 2 Teşrinisani 1333/2 Kasım 1917 Cuma günü erken saatlerde kendilerine tahsis edilen bir istimbotta boğaz gezisi yaptıktan sonra Beykoz'daki askeri kundura fabrikası ve debbağhaneyi ziyaret etti. Burada müdür ve diğer zabıtlar tarafında karşılandı ve fabrika gezildi. Heyet fabrikalardaki düzenden etkilendiklerini ifade etti. Öyle ki Herr Rippler bu fabrikaların Almanya'daki en gelişmiş fabrikalardan herhangi bir farkını olmadığını söyledi. Heyet akşam yemeğini Pera Palas'ta yedikten sonra Alman sefarethanenin tertip ettiği resmî kabulde bulundu.⁵⁵

Çanakkale Savaş Alanı Ziyareti

⁵⁴ "Alman Gazetecileri", *Vakit*, 10 Teşrinisani 1333, Numero 20, s. 2; "Alman Misafirlerimiz Üsküdar Aşhanesi ve Mekteb-i Tıbbiyeyi Ziyaret", *Tesvîr-i Efkâr*, 10 Teşrinisani 1333, Numero 2276, s. 2. Bu muvaffakiyette en önemli payı olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti genel müfettişi Muallim Doktor Celalettin Muhtar Bey hakkında *Tesvîr-i Efkâr* gazetesinin mezkûr nüshasında övgü dolu ifadeler yer verilmiştir.

⁵⁵ "Alman Matbuat Heyeti", *Vakit*, 3 Teşrinisani 1333, Numero 13, s. 2; "Muhterem Alman Misafirlerimiz", *Tesvîr-i Efkâr*, 3 Teşrinisani 1333, Numero, 2269, s.2.

Heyet, 3 Teşrinisani 1333/3 Kasım 1917 Cumartesi günü akşam yemeğinden sonra saat dokuz sularında kendilerine özel olarak tahsis edilen Gülnihal adlı vapurla iki günlük Çanakkale gezisine çıktı. Bu gezide heyete Ahmet İhsan, Velit, Ahmet Emin, Osmanicher Lloyd muhabiri Doktor Zilberman, Arif Cemil, Yüzbaşı Tevfik Bey ve Kazım Şinasi Beyler refakat etti.⁵⁶ Gülnihal vapuru tamirhaneden çıktuktan sonraki ilk seyrini Alman gazeteciler heyeti için Çanakkale'ye gerçekleştirmişti. Vapur bu münasebetle yeni bir gemi gibi görünüyordu. Hatta vapur Seyr-i Sefain Dairesinin en güzel gemilerinden biri idi. Gülnihal vapurunun temizliği ve imkânları Alman gazetecilerin hayranlığına neden olmuştu.⁵⁷

Alman heyet Pazar sabahı Çanakkale'ye ulaştı ve burada kendilerini Boğaz kumandanlığı zabitleri karşıladı. İskele kumandanı, misafirleri karargâha davet edip burada bir müddet istirahat ettiler. Liman kumandanı; Çanakkale civarındaki gelişmelerden, özellikle mekteplerdeki gelişimden bahsetti. Alman heyete Çanakkale Savaşları harita üzerinde maketler eşliğinde anlatıldı. Ayrıca savaş sırasında yaşanan olaylarla ilgili zabitlerin anlattıkları da savaşın daha iyi anlaşılmasına imkân veriyordu.⁵⁸ Bu arada heyet Dardanos İstihkâmını ziyaret etti. Savaş sırasında en kanlı mücadelelerin yaşandığı bu istihkâma büyük fedakârlık gösteren ve şehit olan Hasan ve Mevsuf adlı Osmanlı askerlerin anısına Hasan-Mevsuf Tabyası adı verilmişti.⁵⁹

Yemek sonrası istimbotlarla Seddülbahir'e geçildi, Massena adlı bir Fransız zırhlısı, River Clayde ve eski bir mesajeri vapurundan yapılan

⁵⁶ "Alman Matbuat Heyeti", *Vakit*, 4 Teşrinisani 1333, Numero 14, s.2; *Tesvîr-i Efkâr* gazetesinde ise Çanakkale gezisine katılanların listesi dokuz alman misafirin yanında Servet-i Fünun sahibi Ahmet İhsan Bey, Vakit sermuharriri Ahmet Emin Bey, Cemil Arif Bey, Tanin gazetesi adına Kazım Şinasi Bey, *Tesvîr-i Efkâr* gazetesi yazarlarında bir kişi, Bahriye yüzbaşı Hüsametdin Bey ve Yüzbaşı Tevfik Bey ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti fotoğrafçısı Burhanettin Bey olarak belirtilmiştir. Bkz. "Alman Gazeteciler", *Tesvîr-i Efkâr*, 4 Teşrinisani 1333, Numero 2270, s. 2.

⁵⁷ "Alman Gazeteciler", *Tesvîr-i Efkâr*, 4 Teşrinisani 1333, Numero 2270, s. 2.

⁵⁸ "Alman Misafirlerimiz Çanakkale'de, Yeni Osmanlı Tarihinin Temeli Kurulan Sahalarda İki Gün-Dün Tekrar Şehrimizde", *Vakit*, 7 Teşrinisani 1333, Numero 17, s.2.

⁵⁹ "Çanakkale Ziyareti", *Tesvîr-i Efkâr*, 7 Teşrinisani 1333, Numero 2273. s. 2.

sunu bir liman ve civardaki iskeleler gezildi. Alman gazeteciler duygularını ifade eden konuşmalar yaptılar.⁶⁰

Pazartesi günü Kemikli istikametine gidildi; Adalar Denizi'ne bakan bir tepe üzerinde bir zabıt, civarda yaşanan kara savaşları hakkında bilgi verdi. Heyet arabalarla Arıburnu'na gitti. Burada düşman kuvvetlerinin konuşlandığı yapılarda kalan savaş malzemeleri incelendi.⁶¹ Arıburnu ziyareti sırasında daha önce burayı ziyaret eden Alman imparatoru Wilhelm için hazırlanan çadır bu sefer Alman gazetecilerin yemek yiyeceği yer olarak hazırlanmıştı. Çadır esasen İngilizlerden ele geçirilmişti. Bu iki husus çadıra ayrı bir değer katıyordu.⁶² Yemekten sonra, savaş sırasında binlerce yaralı askerin tedavi edildiği bir mevki hastanesi gezildi ve bu hastane tüm gazetecilerin takdirini kazandı. Hastanenin müstemilatı ve temizliği yetkililerin ne derece gayretli bir ruha sahip olduklarının göstergesi olarak değerlendirildi. Zira hastanenin bu güzel durumu yaralı askerlerin geçici bir barınma yeri olan hastaneyi onlar için cazip bir mekân yapma düşüncesinden kaynaklanıyordu. Oradan sahile inilmişse de heyeti vapura götürecek istimbote gelmemişti. Beklemek yerine zamanında gemi kaptanlığı yapmış olan Ahmet İhsan Bey iskeledeki küçük bir yelkenli gemiyi vapurun önüne kadar götürdü. Vapurda akşam yemeğinde asker erkânından bazı zabıtlar bulunmuş ve Çanakkale Savaşı ile ilgili hatıralarını anlatmıştı. Vapur ertesi sabah İstanbul'a gelirken misafirler İstanbul'un deniz tarafından görünüşünü seyretme imkânı buldu. Heyet İstanbul'un genel manzarasına hayran kaldığını ifade etti.⁶³

Alman gazeteciler heyetinin Çanakkale gezisi Ahmet Emin'in kaleminden de bir makale halinde yayımlanmıştır. Ahmet Emin, kaleme aldığı yazısında savaş sırasında Almanya ve Avusturya-Macaristan cephelerini gezmesine rağmen Çanakkale savaş alanını

⁶⁰ "Alman Misafirlerimiz Çanakkale'de, Yeni Osmanlı Tarihinin Temeli Kurulan Sahalarda İki Gün-Dün Tekrar Şehrimizde", *Vakit*, 7 Teşrinisani 1333, Numero 17, s.2; "Çanakkale Ziyareti", *Tesvîr-i Efkâr*, 7 Teşrinisani 1333, Numero 2273. s. 2.

⁶¹ "Alman Misafirlerimiz Çanakkale'de, Yeni Osmanlı Tarihinin Temeli Kurulan Sahalarda İki Gün-Dün Tekrar Şehrimizde", *Vakit*, 7 Teşrinisani 1333, Numero 17, s.2.

⁶² "Çanakkale Ziyareti", *Tesvîr-i Efkâr*, 7 Teşrinisani 1333, Numero 2273. s. 2.

⁶³ "Alman Misafirlerimiz Çanakkale'de, Yeni Osmanlı Tarihinin Temeli Kurulan Sahalarda İki Gün-Dün Tekrar Şehrimizde", *Vakit*, 7 Teşrinisani 1333, Numero 17, s.2.

gezme imkânı bulamadığını, bunun içinde bir ukde olduğunu, Alman gazetecilerin gezisinin kendisine bir fırsat sunduğunu ve bu vesileyle bu mübarek mekânı gezdiğini belirtmiştir. Böylece hem kendi hem de Alman gazetecilerin gözünden savaş bölgesini inceleme imkânı elde etmiştir. Ahmet Emin, İngiliz ve Fransızların bırakmış olduğu tesislerin iki yıl önce yaşanan savaşın büyüklüğü ve ne derece dehşetli düşmanlarla karşı karşıya kalındığının bir göstergesi olduğunu söylemektedir. Savaşta düşmanın çok geniş imkânlarla sahip olduğunu ifade eden bir zabıt, tüm olumsuzluklara rağmen düşman karşısında kendi silahlarının fedakârlık ve imanları olduğunu belirtmiştir. Zabıtın söylediği: “Çanakkale’yi geçmenin her şey demek olduğunu takdir iden iki muazzam devleti teşebbüslerinin neticesinden nevmîd bir hale getirdik ve şeref ve itibarlarını birçok levazımla beraber geriye bırakarak çekilüb gitmeğe mecbur itdik” sözleri Çanakkale’deki ruhun ve kazanılan başarının bir iftihar ifadesidir. Ahmet Emin, kazanılan büyük zaferin kendileri için tükenmez bir azim ve ebedi bir itimat kaynağı olmasının gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca Çanakkale zaferi milletimizi ihtiraslardan ve küçüklüklerden uzak tutmalı ve ulvi amaçlara doğru sevk etmeliydi. Bunun gerçekleşmesi için kalemler çok daha fazla çalışmalı ve Çanakkale menbaından her bir ferдин iliklerine kadar mecraların açılması gerekir demektedir. Eğer Çanakkale zaferi tarihimiz için bu amaç uğrunda bir menba haline getirilmezse şehitlerimize karşı vazifemizi yerine getirmemiş olacağımızı söylemektedir.⁶⁴

Çanakkale gezisinde gerek Alman heyetinin konuşmaları ile ilgili haberlerde gerekse Ahmet Emin’in bu gezi için özel olarak kaleme aldığı yazısında duygu yoğunluğu dikkat çekmektedir. Ayrıca Ahmet Emin’in Çanakkale Savaşları üzerinden bir ruh inşası gayreti ise müellifin tarih şuuru ve yeni nesle verilecek o ruhun vasıtaları konusundaki bilinçli halini göstermektedir. Diğer yandan Birinci Dünya Savaşı devam ederken Osmanlı basınında Çanakkale zaferinin getirdiği olumlu havanın etkisi hissedilmektedir.

⁶⁴ Ahmet Emin, “Çanakkale’de”, *Vakit*, 7 Teşrinisani 1333, Numero 17, s.1.

Alman Gazetecilerin Dönüşü

Heyet, İstanbul'daki son gününü serbest bir şekilde şehri gezmeye ve alış veriş yapmaya ayırdı. Öğle saatinde Pera Palas'ta Alman gazeteciler onuruna veda yemeği verildi. Yemek sırasında heyetin en yaşlısı olan Herr Wyneken bir konuşma yaptı. Konuşmasında Türk gazetecilerle kendileri arasında tam bir uyumun olduğunu ifade etti. Ayrıca gazetecilerin vazifelerinin diplomatlar ve askerler tarafından yapılan ittifakı milletlerin kalbine ulaştırmak ve kamuoyunda bunu sağlamlaştırmak olduğunu belirtti. Bunun yanında İstanbul'a gelirken güzel şeyler göreceklerini düşünürken düşündüklerinin çok üzerinde bir manzara ile karşılaştıklarını, hiçbir şehrin İstanbul kadar güzel olamayacağını söyledi. Saraylar, müzeler, mektepler ve sanayi kuruluşlarının asrın ihtiyaçlarının ne kadar iyi anlaşıldığının göstergesi olduğunu ifade etti. Çanakkale'deki büyük zaferin Osmanlı ordularının ne kadar başarılı olabileceklerini gösterdiğini ve ittihat ve terakki amacıyla çalışan memleketin her açıdan büyük ümitler verdiğini, burada gördüklerini doğru bir şekilde Almanya'da anlatacaklarını belirtti. Bu konuşma üzerine Tanin Başyazarı Muhiddin Bey de kısa bir konuşma yaptı. Misafirlerini istedikleri gibi ağırlandıklarını ifade ederek Osmanlı misafirperverliğinin gerektirdiği bazı sözler ile konuşmasını bitirdi. Basın mensuplarının iki milletin ortak amaçları uğrunda çalışmaları temennisinde bulundu.⁶⁵

Alman gazeteciler heyeti Almanya'ya dönmek üzere 10 Teşrinisani 1333/10 Kasım 1917 Cumartesi günü Balkan Treni ile hareket etti. Heyet, Türk ve Alman gazeteciler, Matbuat Umum Müdürü ve diğer bazı şahıslar tarafından uğurlandı. Heyetin İstanbul'u gezerken çekilen fotoğraflarından oluşan bir albüm Müdafaa-i Milliye Cemiyeti adına kendilerine hediye edildi.⁶⁶

Alman Gazetecilerle Röportajlar ve İzlenimleri

Alman gazetecilerin dönüşlerinden sonra 13 Teşrinisani 1333/13 Kasım 1917 Pazartesi günü Vakit gazetesinde "Ziyaret İhtisaslari"

⁶⁵ "Alman Gazetecilerinin Avdeti", *Vakit*, 11 Teşrinisani 1333, Numero 21, s. 2.

⁶⁶ "Alman Gazetecilerinin Avdeti", *Vakit*, 11 Teşrinisani 1333, Numero 21, s. 2; Tesvîr-i Efkâr, "Alman Gazetecileri", 12 Teşrinisani 1333, Numero 2277, s. 2.

başlığıyla bir yazı yayımlanmıştır. Bu yazıda Alman gazetecilerin intibalarına yer verilmiştir. Yazının giriş kısmında “Alman gazetecilerinin hakkımızda ne gibi fikirler peyda itdiklerini anlamak her halde merakla değer bir şeydir” denilmektedir.⁶⁷ Bu cümle esasında Osmanlı Matbuat Cemiyetinin davetinin hangi gayeye matuf olduğunun da göstergesi olarak değerlendirilebilir. Zira cihan harbi sürecinde olan bir devletin özellikle Çanakkale zaferinden sonra bu motivasyonla kendini tanıtmaya gayretinin bir ifadesidir. Diğer yandan başkalarının gözünden içinde bulunduğumuz hayatın değerlendirilmesi de amaçlanmıştır. Bu gayelerle gazetecilerin Almanya’ya dönüşlerinden evvel röportajlar yapılmış ve yayımlanmıştır.

Tägliche Rundschau gazetesinin Başmuharriri Heinrich Rippler röportajında Alman tarihi üzerinden bir değerlendirme yaparak her iki milletin de düşmanlarla mücadelesine değinmiştir. İstanbul’daki şahit olduğu manzaranın kendisine Türk istikbalinin parlak bir şekilde tezahür edeceği konusunda kanaat verdiğini ifade etmiştir. İstanbul’a gelmeden önce aklında bir masal dünyası algısı varken bu gezi sonrasında asrın ihtiyaçlarına göre gayret ve kalkınma sahasında olan bir devletle karşılaştığını belirtmiş ve gördüklerini Almanya’da yayımlayacağını söylemiştir.⁶⁸

Heyetin en yaşlısı ve *Paşa* ünvanlı Herr Wyneken röportajında kendine has üslubuyla İstanbul’da en dikkat çekici olan şeyleri ardı ardına sıralamıştır. Mektepler, sanayi kuruluşları, sokak hayatı, Büyükkada, kadınların terakkisi ve Boğaziçi’nden bahsetmiş, bunlardan hangisinin en fazla dikkat çekici olduğuna karar veremediğini söylemiştir. Hatta “Memleketin her şeyini birden sevdim. Buradan istemeyerek ayrılıyorum. İlk fırsatta tekrar geleceğim.” demiştir. Herr Wyneken sanki bir kültür elçisi edasıyla Almanya’dan İtalya’ya giden turistlerin artık İstanbul’a geleceklerini ümit ettiğini belirtmiştir.⁶⁹

Dutsche Tageszeitung başyazarı Pavel Beger ise savaşın bir varoluş savaşı olduğunun anlaşıldığını, Almanya ile müşterek menfaatler sevgiyle samimi bir dostluk kurulduğunu, kalkınma için gereken

⁶⁷ “Ziyaret İhtisasları”, *Vakit*, 12 Teşrinisani 1333, Numero 22, s. 1.

⁶⁸ “Ziyaret İhtisasları”, *Vakit*, 12 Teşrinisani 1333, Numero 22, s. 1.

⁶⁹ “Ziyaret İhtisasları”, *Vakit*, 12 Teşrinisani 1333, Numero 22, s. 1.

kararlılığın var olduğunu ve kısa zamanda büyük bir başarı elde edildiğini söylemiştir. Hatta İstanbul'dan ayrılırken gelecek için tam bir itimat ve memnuniyet ile ayrıldığını dile getirmiştir.⁷⁰

Ren Westefalya basın birliği ikinci başkanı Lorezman “Burada bulunduğumuz güzel günler esnasında Türkiye'nin büyük gayeler uğrunda ne kadar azimkârane bir suretde çalışıldığını gördük. Almanya'ya avdetimizde gerek meslektaşlarımıza ve gerek halka karşı öğrendiklerimizin ve his itdiklerimizin sadık bir tercümanı olacağız” demiştir.⁷¹

Röportaj veren diğer bir gazeteci *Leipziger Neuste Nachrichten* gazetesi yazarı Garautoff, Türk tarihinin Genç Türklerin elinde bulunan mirasının kabiliyetli ellerde olduğunu söyleyerek Genç Türkiye'yi tebrik etmiştir. İstanbul'a tekrar geldiğinde İstanbul'un daha fazla Türkleşmiş olmasını ve İstanbul'u Türk sanatının ve kültürünün büyüklüğünü tamamen ihtiva etmiş olmasını temenni etmiştir.⁷²

Bayerische Staatszeitung Başmuharriri Herr Scharre, Türkiye'nin asrın gerekliliklerine uyumundan ve bu gayretin kısa zamanda elde ettiği başarılarından etkilendiğini ifade etmiştir. Başarı için Türk kadınlarına toplumsal ve hukuki hayatta iyi bir mevki hazırlanmasının gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'nin geleceğinin güvenilir bir kadronun elinde olduğunu söylemiştir. Devamlı ve menfaat fikrinden uzak bir Türk-Alman dostluğunun geleceği temin etme konusunda en kuvvetli bir vasıta olduğunu ifade etmiştir. *Frankfurter Zeitung* gazetesinin yazarlarından Gaysen ise Türk teşkilatçılığın çok etkilendiğini belirtmiştir. Zira iki sene öncesine kadar Türkiye'de teşkilat fikrinin olmadığı sadece İttihat Terakki Cemiyeti kendi siyasi faaliyetleri için bir teşkilatın bulunduğu söylenmesine karşın; maarif, sanayi ve fikir dünyasındaki teşkilatçılığın çok dikkat çekici olduğunu belirtmiştir. Hatta yeni mekteplerde yetişen neslin eliyle memleketin çok hızlı bir şekilde ilerleyeceğini dile getirmiştir.⁷³

⁷⁰ “Ziyaret İhtisasları”, *Vakit*, 12 Teşrinisani 1333, Numero 22, s. 1.

⁷¹ “Ziyaret İhtisasları”, *Vakit*, 12 Teşrinisani 1333, Numero 22, s. 1.

⁷² “Ziyaret İhtisasları”, *Vakit*, 12 Teşrinisani 1333, Numero 22, s. 1.

⁷³ “Ziyaret İhtisasları”, *Vakit*, 12 Teşrinisani 1333, Numero 22, s. 1.

Röportajlarda dikkat çeken ortak vurgu İttihat Terakki Cemiyetinin elinde Osmanlı Devleti'nin kısa sürede kalkınacağına olan ümitvar yapıdır. Ayrıca İstanbul'a gelinceye kadar algıladıklarının aksine farklı bir dünya ile karşılaşmış olduklarıdır. Orta Doğunun masalsi dünyasının aksine kurumsallaşmış bir yapı, gerçekçi ve kalkınma kararlığında olan bir modern anlayışla karşılaştığı ifade edilmiştir.

Sonuç

Osmanlı-Alman ilişkilerinin gelişiminde Osmanlı Devleti'nin uluslararası denge siyasetinde yeni bir müttefik olarak Almanya yanlısı politika benimsemesi önemli bir etkidir. Ayrıca gelişmiş Alman sanayisinden yararlanma, kalkınma hamlelerini hayata geçirme ve askeri alanda gerçekleştirmek istenilen yeniliklerde Alman sanayisinin kullanılmak istenmesi de diğer önemli etkenlerdendir. Almanya açısından Osmanlı coğrafyası stratejik ve ekonomik hamlelerini hayata geçirmek için büyük bir önem arz etmiştir. Bu süreçte her iki devletin ortak menfaatleri aynı zeminde işbirliği yapmalarını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda hedeflenen şeylerin sadece askeri ve iktisadi işbirliği ile gerçekleştirilmesi uzun süreli neticeler vermekten uzak olacaktır. Osmanlı ile Almanya arasındaki münasebetlerin uzun vadeli olmasını sağlamanın yolu ise her iki tarafın birbirlerini yakinen tanımaları ve bunu kamuoylarına aktarmaları ile mümkün olacaktır. Bu çerçevede basın etkili bir araç olarak kullanılabilirdi. Bu bağlamda gazetecilerin yaptığı haberler kamuoyunun şekillenmesinde önem arz etmiştir. Bu açıdan bakıldığında gerek Osmanlı gazetecilerinin Almanya ziyaretleri gerekse makalenin konusu olan Alman gazetecilerin İstanbul seyahati söz konusu amacın bir parçası olduğu ifade edilebilir.

1917 yılında Alman gazeteciler heyetinin İstanbul'a yaptıkları ziyaret bundan yaklaşık üç ay önce Osmanlı gazetecilerin Almanya'ya yaptığı ziyarete bir iade-i ziyaret olarak gerçekleşmiştir. Osmanlı Matbuat Cemiyetinin daveti üzerine gerçekleşen bu ziyaretin resmi bir statüsü olmamakla birlikte gerek program gerekse heyeti karşılayan ve refakat eden Osmanlı görevlilerinin statüsü dikkate alındığında önemli bir ziyaret olduğu anlaşılmaktadır. Alman gazeteciler heyetinin de Alman matbuat hayatının en önemli şahsiyetlerinden oluşması

Almanların İstanbul gezisine verdikleri önemin göstergesidir. Osmanlı gazetecilerinin bu ziyaretten amacı karşılıklı münasebetlerin güçlendirilmesidir. Bu minvalde Almanların Osmanlı Devleti'ni ve Türk kültürünü yakından tanımaları önemsenmiştir. Bu gaye için Türk kültürünün öne çıkan örneklerinin harmanlandığı bir program hazırlanmıştır. Alman gazeteciler on iki gün boyunca karşılaştıkları manzaralardan oldukça etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Alman gazeteciler Osmanlı Devleti'nin eski haline göre büyük değişikliklerin yaşandığını ve gelişmeye kararlı bir kadronun işbaşında olduğunu güçlü bir şekilde vurgulamışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nda aynı blokta savaşan iki devletin her alanda işbirliği içinde olmalarının yanında savaştan sonra da münasebetlerin geliştirilmesi gazetecilerin vurguladıkları ortak konulardandır. Eğitim kurumlarındaki gelişme Alman gazetecilerin en fazla ilgi gösterdikleri konulardan olmuştur. Nitekim kısa bir süre içinde Almanca'yı öğrenen Osmanlı talebelerinin Alman gazetecilerle Alman lisanında konuşmaları doğal olarak heyetin dikkatini çekmiştir. Bu durum o yıllarda Osmanlı maarifinde müşavir olan Dr. Schmidt'in bir başarısı olarak ifade edilebilir. Zira Dr. Schmidt müşavir olarak Osmanlı mekteplerinde Almancanın yaygınlaşması ve bu suretle Fransızcanın etkisinin azaltılması konusunda etkin bir tavır sergilemiştir.

Alman gazeteciler heyetinin ziyareti 1917 yılı İstanbul'un efkâr-ı umumiyesi hakkında da bir fikir vermektedir. Gerek Osmanlı gazetecilerinin gerekse Alman gazeteciler heyetinin konuşmalarında savaş atmosferine rağmen geleceğe yönelik büyük bir umudun olduğu görülmektedir. Bu ümitvar yapının oluşmasında kesin bir zaferle kazanılmış olan Çanakkale Zaferinin büyük bir rolünün olduğu anlaşılmaktadır.

Bu gezinin Osmanlı Matbuat Cemiyeti nezdinde Osmanlı aydınlarının ve iktidar mensuplarının kendilerini ifade etme konusunda bir propaganda aracı olarak kullanıldığı söylenebilir. Nitekim bu amaç seyahati yakinen takip eden gazetecilerin beyanlarında da görülmektedir. Öyle ki meşrutiyet devrinin kazanımlarının Alman kamuoyuna aktarılması Osmanlı yetkilileri ve gazetecilerinin seyahat sırasında en hassas olduğu konulardan olmuştur. Bununla birlikte Alman gazeteciler heyetinin on iki gün süren İstanbul seyahati, önemli

gazeteciler üzerinden Türk-Alman işbirliğinin geliştirilmesine katkı sunması yolunda bir araç olduğu da değerlendirilebilir. Zira Alman gazetecilerin verdiği beyanlar ve röportajlarda söz konusu işbirliğinin savaş sürecinde olduğu gibi savaştan sonra da devam ettirilmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin başında bu işbirliğini gerçekleştirecek gayretli bir ekibin olduğu güçlü bir şekilde dile getirilmiştir. Bu çerçevede 1917 yılı Alman gazetecilerin İstanbul seyahati ve Osmanlı gazetecilerinin bu gezi öncesinde yapmış oldukları seyahatler Osmanlı-Alman yakınlaşmasının kültürel zemininin geliştirilmesinde ve kamuoyunun bilgilendirilmesinde önemli bir etken olduğu değerlendirilebilir. Diğer yandan verilen beyanatlarda nezaket kaygısının ve abartıya kaçan ifadelerin olduğu da unutulmamalıdır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)
BOA.Y.PRK.PT.5/115.

Sürelî Yayınlar (Gazeteler ve Mecmualar)

Ceridetü'l-Hakâyık
Mecmua-i Edebiyye
Rumeli
Servet-i Fünun
Tevsîr-i Efkâr
Türk Yurdu
Vakit

Kitaplar ve Makaleler

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2007*, Ankara 2007.
Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1997.
Çapa, Mesut, "Kızılay", *DİA*, 25 (2022), s. 544-546.
Çilek, Ceren, "Balkan ve I. Dünya Savaşları'nda Kadın Emeği: Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi Dârü's-sînâası", *Toplumsal Tarih*, Mayıs 2019, Sayı 305, s. 44-49.

Demirel, Ömer Faruk, "Maarif Nezareti Müşaviri Franz Schmidt'in Anadolu Mekteplerine Dair Raporu (21 Mayıs - 6 Haziran 1915)". *Vakanüvis-*

Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi 7, Sy. Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan (Aralık 2022), s.1482-1483

İyigünler, Uğur, *Alman Basınında Osmanlı İmparatorluğu (1912-1918)*, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2012.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 8, Ankara 2007.

Kaştan, Yüksel, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı Devleti ile Almanya Arasında Askeri Alandaki İşbirliği Sürecinin I. Dünya Savaşı'nda Müttefikliğe Gidişi ve Bu Müttefikliğin Çanakkale Cephesindeki Rolü", *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-* 16, (Ekim 2016), s. 287-311.

Kış, Salih, "Osmanlı Elitlerinin 1911 Almanya Araştırma Gezisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37 (2017), s. 289-298.

Narinç, Ökkeş, "Birinci Dünya Savaşında Müttefikleri Birbirine Bağlayan Balkan Treni (İstanbul-Sofya-Belgrad-Budapeşte-Viyana-Berlin)", *History Studies*, 12/4 (Ağustos 2020), s. 2065-2100.

Ortaylı, İlber, *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Ankara 1981.

Reyhan, Cenk, "Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)", *TTK Belleten*, c. 69, sy. 254 (2005), s. 217-266.

Yazıcı, Nesimi, "Tasvîr-i Efkâr", *DİA*, 40 (2011), s. 138-140.

Yılmaz, Veli, *1 inci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, İstanbul, 1993.

Yücel, Ömer Faruk, *Türk Matbuatında Vakıf Gazetesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2022.

Extended Abstract

The Ottoman Empire's alliance with Germany during the First World War allowed the two countries to cooperate in almost every field. After the victory in Çanakkale, many German journalists travelled to the war zone and reported their observations to their readers. Ottoman journalists also travelled to Germany during this period. In November 1917, a group of German journalists came to Istanbul on both a return visit and a tour. Their visit, which lasted twelve days, was part of an intensive programme. They visited historical monuments and industrial sites in Istanbul, and conducted research in important educational institutions. They also visited the Gallipoli peninsula, where the Battle of Gallipoli took place. In this study, the impressions of the German journalists, the educational institutions in Istanbul and the wishes for the future were discussed in the context of the news published in the *Tasvîr-i Efkâr* and *Vakit* newspapers about the German journalists' trip to Istanbul in 1917 and an attempt was made to determine the public opinion during the war period.

The arrival of German journalists in Istanbul in 1917, about three months before this visit, was a response to the visit of Ottoman journalists to Germany. The German journalist delegation consisted of ten leading German journalists. Prominent journalists in the delegation were Herr Rippler, director of the Berlin newspaper *Tägliche Rundschau*; Dr Ferdinand, director of the *Garautoff Leipziger Neueste Nachrichten*; Otto Dreseman, foreign correspondent of the *Kölnische Volkszeitung*; Herr Arturyong, editor-in-chief of the *Kölnische Zeitung*; Pavel Beger, editor-in-chief of the *Dutsche Tageszeitung*; and Aleksandr Wyneken, editor-in-chief of the *Königsberger Allgemeine Zeitung*, the oldest member of the delegation. Arif Cemil Bey, the Berlin correspondent of *Tanin* newspaper, and Kazım Şinasi Bey, the editor-in-chief of the same newspaper, were also included in the delegation of German journalists as guides.

German journalists arrived in Istanbul on the Balkan train on 29 October 1917. Prior to the German journalists' visit to Istanbul, Ottoman journalists had also travelled to Germany. The 1917 visit of German journalists, which was organised as a return visit, had no official structure.

The visit lasted twelve days. A full and busy programme was prepared for the delegation. In addition to education, culture, history and industry, the programme sought to highlight Turkish hospitality. The palace and museum visits included the Topkapi Palace, the Hamidiye and Baghdad Pavilions, the Harem and the Treasury. The German journalists expressed great satisfaction

with the palaces and pavilions they visited. In the following days, the delegation visited the Evkaf Museum. The delegation showed great interest in the historical artefacts, copies of the Holy Qur'an and miniatures. They wrote in the special book of the museum to show their satisfaction.

One of the most important issues for the German delegation was to visit educational institutions. The delegation first visited Galatasaray and then the Sultanate of Istanbul. They admired the success of the German education given here. They saw that the students who received German lessons were able to speak German without any mistakes in a short time. The excellence of the Darülmualimat building also made a great impression on the delegation. For the visit to Çamlıca Inas Mekteb-i Sultanisi, the school was decorated with Ottoman and German flags. When the guests arrived at the school, a student welcomed them in German. The delegation visited the German lessons. The students sang the school anthem and the German anthem in unison. A piano accompanied this musical feast. German journalists visited Halkalı Agricultural School. They visited classrooms, laboratories and sample gardens. On behalf of the delegation of German journalists, Pavel Beger, editor-in-chief of the German daily newspaper, thanked them and said that just as Germany was an industrial state, the Ottoman Empire was an excellent agricultural country, that both states were looking for markets and that this situation would ensure the development of mutual relations. The delegation went to Heybeliada on 7 November 1917 and visited the educational institutions there. The first was the Çarkçı School on the island. After having morning tea at this school, the delegation visited the Fünûn-ı Bahriye School near the pier. The delegation appreciated the order and cleanliness of the school. The delegation visited the Faculty of Medicine, visited the laboratories of the faculty and expressed their satisfaction with what they saw.

The Ottoman Hilal-i Ahmer Society was also on the itinerary of the German journalists. First, the delegation visited the Darüssinâa of the Ladies' Centre. They inspected and appreciated the work of the ladies who work here. From there, the delegation went to the headquarters. Dr Besim Ömer Pasha made a speech and expressed his satisfaction with the visit. On 9 November 1917, the delegation of German journalists visited the food distribution of the Hilal-i Ahmer Society. The delegation waited in the courtyard of the mosque until the food distribution was over, during which the General Inspector of the Hilal-i Ahmer Society, Dr Celalettin Muhtar Bey, gave the delegation information about the organisation. According to him, food is distributed to six thousand people in Istanbul every day without discrimination of religion, language, race or sect. This process takes only one hour. In the whole of Istanbul, food is distributed to around twenty-five to

twenty-six thousand people every day. At the time of writing, six million people have received food from the soup kitchens of the Hilal-i Ahmer Society. The delegation was pleased with the organisation of the society and wrote letters of appreciation in the society's special book.

As part of the industrial visits, a delegation of German journalists visited the military shoe factory and tannery in Beykoz. The delegation said they were impressed by the organisation of the factories. So much so that Mr Rippler said that these factories were no different from the most advanced factories in Germany.

One of the most important parts of the German journalists' itinerary was a visit to the Çanakkale battlefield. The delegation travelled to Çanakkale on a special ferry called Gülnihal for two days. The German delegation was received by the officers of the Bosphorus Command. The harbour commander invited the guests to the headquarters where they rested for a while. The harbour commander talked about the developments around Çanakkale, especially the progress in the schools. The German delegation was told about the Çanakkale wars on a map accompanied by models. The delegation also visited the Dardanos fortification where the bloodiest battles of the war took place. The delegation also visited the Seddülbahir, a French battleship named Massena, the River Clayde, an artificial harbour built from an old messenger steamer, and the piers in the area. German journalists gave speeches expressing their feelings. Afterwards, the group travelled to Kemikli and on a hill overlooking the Sea of Islands, an officer gave information about the land battles in the area. They went by car to Arıburnu and examined the war material left in the buildings constructed by the enemy troops.

The German journalists' visit to Çanakkale was also published in an article by Ahmet Emin. Ahmet Emin stated that the facilities left behind by the British and French were an indication of the magnitude of the war that had taken place two years earlier and the terrible enemies they had faced. Ahmet Emin said that the great victory won should be a source of inexhaustible determination and eternal confidence for them.

The last day was free for the German journalists for sightseeing and shopping. At noon, a special farewell dinner was held at the Pera Palas. During the dinner, Mr Wyneken, the oldest member of the delegation, gave a speech. In his speech he said that there was a perfect harmony between the Turkish journalists and themselves. He said that while they thought they would see beautiful things on their way to Istanbul, they encountered a view far beyond their expectations and that no city could be as beautiful as

Istanbul. He said that palaces, museums, schools and industrial plants were indicators of how well the needs of the century had been understood. He said that the great victory at Çanakkale showed how successful the Ottoman armies could be and that they would explain what they saw here in Germany in the right way.

Interviews with German journalists and their impressions were among the topics to which Ottoman journalists attached importance. The common emphasis in the interviews was the hopeful structure that the Ottoman Empire would develop in a short time in the hands of the Committee of Union and Progress. Moreover, contrary to what they had perceived before arriving in Istanbul, they found a different world. Contrary to the fairytale world of the Middle East, they found an institutionalised structure, a realistic and modern understanding that was determined to develop.

Although this visit, which took place at the invitation of the Ottoman Press Society, had no official status, it is understandable how important it was, given the programme and the status of the Ottoman officials who received and accompanied the delegation. The fact that the delegation of German journalists consisted of the most important figures in German press life is an indication of the importance the Germans attached to the visit to Istanbul. The aim of the Ottoman journalists' visit was to strengthen mutual relations. In this respect, it was important for the Germans to get to know the Ottoman Empire and Turkish culture. For this purpose, a programme was prepared that included the most prominent examples of Turkish culture. It can be said that this trip was used as a propaganda tool by Ottoman intellectuals and rulers to express themselves before the Ottoman Press Society. In addition, the twelve-day Istanbul trip of the German journalists' delegation can also be seen as a means to contribute to the development of Turkish-German cooperation through important journalists. On the other hand, it should not be forgotten that the statements of the German journalists were not without polite concerns and exaggerations.